

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 03 OKTOBER 2016

**"Egentligen
kan ingen lära
dig hugga.
Du måste lära
dig själv."**

STENHUGGAREN OCH
ENTREPRENÖREN **TED ZAAR** ÄR
KONSTNÄRERNAS BÄSTA VÄN.

STENPRISFINALISTERNÄ 2016 OMVÄND HYBRID-BRUTALISM PÅ SÖDERMALM BRO PARK
TÄVLA MERA! VILLA KLINGBERG EVIG RO PÅ HÖNÖ LYCEUM HELSINGBORGS NYA ENTRÉ

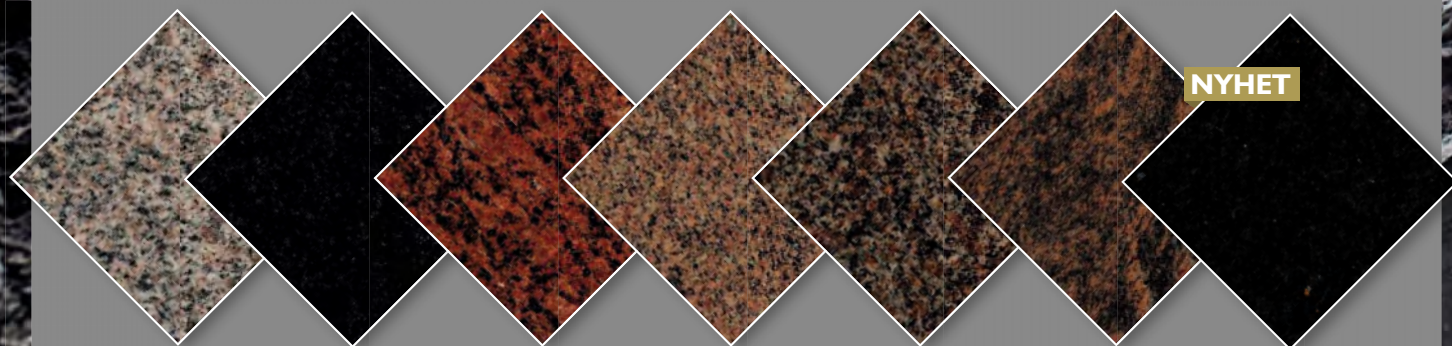
EMMABODA GRANIT

EXCLUSIVE BY NATURE®

Med 10 egna stenbrott borgar vi för bästa kvalitet, hög säkerhet och miljöhänsyn. Besök vår webbsida och läs mer om oss och vårt utbud av svensk sten, bland dem den unika svarta diabasen och vår senaste nyhet – *Biskopsgården*.

En ny diabas med speciell glimmer och struktur.

Kontakta oss för prover.

Kulla

Varm grå
granit från
norra Skåne

Brännhult Diabas

Exklusiv svensk
svart diabas

Vånga

Den röda
graniten

Broberg

Röd-grå
granit från
Bohuskusten

Flivik/ Mahogany

Granit från
Smålands
ostkust

Bårarp

Den vågiga
Hallands-
gnejsen.

Biskopsgården

Vår senaste nyhet
Biskopsgården är
en unik Diabas med
speciell struktur
och glimmer

INNEHÅLL

NUMMER 3 OKTOBER 2016

VÅGA SATSA PÅ UNGA I ARKITEKTÄVLINGAR 10

Tävlingsforskaren Magnus Rönn anser att många kommuner är alldeles för fega och bara satsar på säkra kort när de arrangerar arkitektävlingar.

GALOPPERANDE ARKITEKTUR 12

Bro Park är svensk galoppsports nya flaggskepp där glänsande nymodernism möter brittisk stilkänsla och klassiskt stenhantverk.

OMVÄND HYBRID-BRUTALISM 16

Målet med ombyggnaden av Skatteverkets gamla lokaler på Södermalm i Stockholm har varit att skapa en modern kontorsfastighet som samspelar med staden.

VILLA KLINGBERG 18

Geologen Stefan Klingbergs nybyggda och ekoklassade fritidshus i Kullaberg i Skåne är en provkarta över några av Sveriges mest populära kalkstenssorter.

UPPGRADERAD STATION 20

Den nya södra entrén vid Knutpunkten i Helsingborg har blivit ett landmärke som stärker de stadsmässiga sambanden.

TED ZAAR 24

Han är stenhuggaren som har blivit konstnärernas förlängda arm och som alltid arbetar efter eget huvud.

LUGNET INNANFÖR MURARNA 32

Hönö minneslund och askgravlund bildar en enhet med hjälp av två granitmurar som symboliserar evighet.

LYXIGA LYCEUM 34

För ett 70-tal exklusiva lägenheter i Vasastan i Stockholm blir svensk kalksten en bärare av historien.

DE BJUDER IN ARKITEKTER 38

Den nya generationen i familjeföretaget Slite Stenhuggeri vill föra en levande dialog med den svenska arkitektkåren.

PÅ OMSLAGET

Ted Zaar

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

Ledare 04

Kort & gott 06

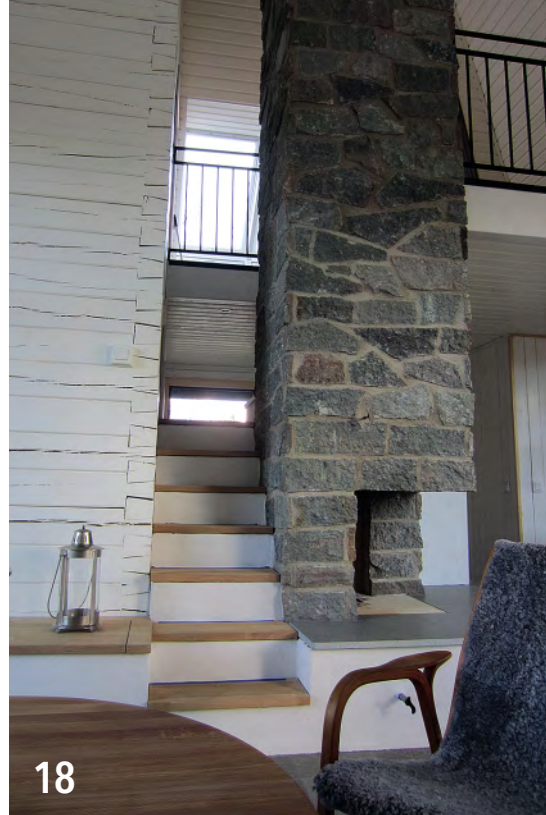
Stenbrottet 08

Krönikan 40

Fråga Kurt & Kai 44

Marknaden 47

Medlemsregister 50

18

20

24

Vad är det svåra och roliga i att hugga Eva Langes verk?
Svar på sid 26.

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Sten – ett val med förnuft och känsla

Intresset för natursten ökar! Det märker vi inte minst på alla de frågor som vi får in till Sveriges Stenindustriförbund. Både privatpersoner och proffs vänder sig till oss. I frågefloran finns allt från val av sten till hur man bäst vårdar den.

Om vi inte kan eller hinner svara hänvisar vi alltid till ett stenföretag i närheten. Den djupaste kunskapen och den bredaste kompetensen finns hos våra medlemsföretag som dagligen jobbar med natursten. Tillsammans vill vi underlätta för alla som väljer detta fantastiska material. Det gynnar både bransch och beställare.

NÄR DET GÄLLER JUST betydelsen av materialval har vi fyra mycket bra exempel på det i finalisterna till Stenpriset 2016. Projekten är sinsemellan väldigt olika, men alla visar upp en användning av natursten som är föredömlig på flera sätt. Nu har juryn den svåra, men inspirerande uppgiften att utse vinnaren. Jag vill passa på att tacka juryn Thorbjörn Andersson (landskapsarkitekt LAR/MSA), Staffan Strindberg (arkitekt) och Kurt Johansson (professor SLU) för deras engagemang och arbete!

Stenprisfinalisterna har presenterats i tidigare nummer av tidningen men på sid 36–37 ges en kort repetition av projekten, med tillhörande motiveringar.

DET ÄR VIKTIGT ATT PÅMINNA om människorna och hantverket bakom många av våra mest uppmärksammade naturstensprojekt. I det här numret porträtterar vi Ted Zaar, en av många duktiga stenhuggare i vårt land, ofta anlitad vid stora konstprojekt som kräver färdigheter utöver det vanliga. Ted hävdar bland annat att man måste hitta sin egen väg till hantverket.

Med ökat intresse kommer ökad efterfrågan. Läs om Orsasadstenen (sid 8) som får ett uppsving nu när Rosenbad ska restaureras. Volymerna som krävs har fått Orsasten att öppna upp tåkten vid den gamla Malungsgruvan. Ordern är den största i bolagets historia. Så tack till alla som förstår värdet av svensk natursten!

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 3 oktober 2016 • Årgång 78
Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson, Jan Gunnarsson,
Pernilla Löfgren, Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Formgivare Karin Nyman.
Adress: Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 953 64 20
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

441 619
Trycksak

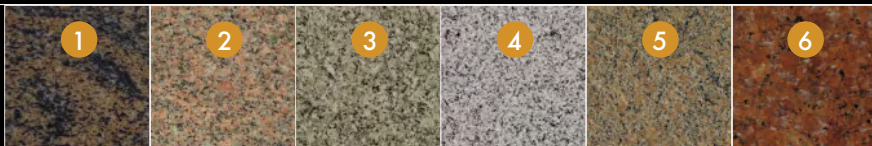

SKARSTAD RÖD BOHUS, Kungsbacka Torg

Hallindens
GRANIT
sweden

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523.411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: KARIN NYMAN

STEN I STAN:

Den nöjde boråsaren

▼ Skulpturen i svart diabas är framhuggen av konstnären Olle Brandqvist. Den stod klar 2008 och tog ett år att färdigställa. Skulpturen har ett "arkaiskt, asymmetriskt och allmänmänskligt uttryck" för att citera konstnären själv, som också menar att den inbjuder till beröring. Och det är onekligen svårt att passera utan att röra vid den, kan Stenredaktionen intyga. Du hittar *Den nöjde boråsaren* längs Torggatan i centrala Borås.

NYHUGGET

▼ I fyra år har Statens fastighetsverk arbetat med att restaurera norra valvet på Stockholms slott. Restaureringen har utöver ytor bland annat har bestått av konservering av gipstavlor och skulpturer. År 2012 inledde Statens fastighetsverk (SFV) och Ståthållarämbetet en översyn av valvets historik och skick. Undersökningarna visade att samtliga ytskikt behövde målas och att basrelieferna behövde konserveras.

– Vi upptäckte också att det fanns sprickbildningar i anslutning till de gjutjärnsförstärkningar som i mitten av 1800-talet monterades på kolonnerna. För att förhindra fortsatt sprickbildning har vi demonterat en del gjutjärnsdelar och rostskyddsbehandlat dem. På ett kolonnpar har vi också ersatt gjutjärnet med nyhuggen sandsten, säger Erik Kampmann, teknisk förvaltare vid SFV.

FOTO: STATENS FASTIGHETSVERK

183 000

◀ Ton svensk natursten levererades under 2015. Det är en ökning med närmare 6 procent från 2014 års 173 000 ton.

Källa: Bergverksstatistik 2015, SGU

HÅLLBART BORD

▼ Gotländska G.A.D bygger det mesta av sina möbler i det egna snickeriet i Hemse. Hantverkarskunnande, stilren design samt naturmaterial som ek, björk, ull och sten kännetecknar möblerna. Soffbordet Hejnum kan fås med den till synes svävande bordsskivan i gotländsk kalksten eller importerad svart granit, förutom i trä. Pris med stenskiva från 15 980 kronor.

FOTO: G.A.D

Naturkraft

▼ Norska Stein Hamre Arkitektkontor har skapat ett flertal spektakulära kraftstationer för vattenkraftsproducenten Helgelands Kraft. Stationerna går i linje med den omgivande geografin. Stationen Bjørnstokk har fått en fasad i gnejs från Oppdal natursten.

Armband i silver och Bohusgranit.

GULDKNAPP TILL CORNELIA WEBB

▼ Cornelia Webb tilldelas Damernas Världs utmärkelse Guldknappen Accessoar 2016 för sin smyckekollektion där bland annat Tossene Grå Bohus och Kolmårdsmarmor ingår. Intresset för kroppens anatomi i kombination med naturen är grunden för hennes designarbete.

Sten har tidigare skrivit om hennes arbeten. Hon berättade då bland annat att Bohusläns klipplandskap har varit en viktig inspirationskälla:

- Det är bland klipporna som jag hittar mitt lugn. För mig är det också viktigt att materialet används på ett sätt som lyfter fram dess egen kontext. Graniten ska få vara granit, just för att den är så vacker i sig själv, förklarade hon i nummer 2/2016.

”Det bästa är att man kan bygga upp en ny bäckbotten med natursten. I dag är det cementtrummor som både fisk och djur har svårt att passera.”

TORBJÖRN NILSSON, MILJÖSPECIALIST PÅ TRAFIKVERKET, KOMMENTERAR I P4 NORRBOTTEN ETT BROBYGGE MELLAN ARVIDSJAUR OCH ARJEPLOG SOM SKA BLI SÄKRARE FÖR BÅDE TRAFIKANTER OCH DJUR.

Unikt upplägg

▼ Designern Staffan Holm har tillsammans med Village utvecklat en kollektion med tre nya material: glas, gjutjärn och kalksten.

– Jag har ritat en serie uppläggningsfat där jag lekt med kontrasterna mellan slätt och hugget, urgammalt material med modern tillverknings-teknik, säger han.

Den 500 miljoner år gamla västgötska kalkstenen är unik i sitt uttryck, med varmgrå färg och vackra skiftningar. Stenen är huggen och bearbetad på Kinnekulle av Thorbergs.

Malungsgruvan

Malungsgruvan

FAKTA

Orsasandstenen bildades för omkring 430 miljoner år sedan. Det är en fossilfattig sedimentär bergart som till större delen består av kiselbunden kvarts.

Vanliga ytbearbetningar: Slipad, blåstrad och krysshämrad.

Orsasandstenen förknippas främst med slipstenar. Men i dag går merparten av produktionen till byggnadssten. När Rosenbad nu ska restaureras öppnas åter tälten vid Malungsgruvan.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ORSASTEN**

Torsten Lenner tackar försynen för att han investerade i en ny såg för några år sedan.

– Annars hade jag nog tvingats att tacka nej till den här beställningen, det verkar finnas en mening med allt.

Det är Statens fastighetsverk som är den stora beställaren. Regeringskansliet i kvarteret Rosenbad vid Drottninggatan ska restaureras och volymerna som krävs har fått Orsasten att öppna upp tälten vid den gamla Malungsgruvan.

Ordern är den största i bolagets historia.

– Vi räknar med att beställningen ger jobb för två till tre personer i två år framåt. Vår omsättning fördubblas under tiden arbetet pågår, säger Torsten Lenner.

När han tog över efter sin far vid mitten av 80-talet räknade han med att bolaget mest skulle syssla med produktion av slipstenar och gravvårdar. Men i dag är slipstenarna bara en liten del av verksamheten jämfört med byggnadsstenen.

Slipsten måste ha lite mjukare struktur än byggnadssten.

– Den börjar snarare bli bristvara, i dag jobbar vi bara med vad vi har i lager, säger Torsten.

Slipstensproduktionen i Orsa har tusenåriga anor. Det har präglat bygden, och tre slipstenar syns i sockenvapnet. Den historiska produktionstoppen nåddes i början av förra seklet då runt 500 personer årligen tillverkade 100 000 slipstenar.

GEOLOGISKT ÄR ORSASANDSTEN en fossilfattig sedimentär bergart som bildades för 430 miljoner år sedan. Sandstenen i trakterna runt Siljan består till största delen av kiselbunden kvarts, vilket bland annat gör att den lämpar sig bra till just slipstenar.

– Orsasandsten har också packats hårdare än annan sandsten. Det beror på att inlandsisen låg kvar längre här än på andra platser i Sverige där det förekommer sandsten, säger Torsten Lenner.

Hårdheten gör att stenen även lämpar sig mycket bra som byggnadsmaterial, understryker han.

– Det finns till exempel mycket Orsasandsten i Centralposthuset på Vasagatan i Stockholm, en av de trafikmässigt tuffaste miljöerna i Sverige. Den har ändå stått emot både föroreningar och försurning. Man behövde bara byta mindre delar när man nyligen tvättade och restaurerade fasaderna.

Utseendemässigt påminner Orsasandstenen mycket om den skånska Övedssandstenen, som även den förekommer i många kända byggnader som Grand Hotell i Lund. Men till skillnad mot Orsasandstenen bryts den inte längre aktivt. Det ger Orsasten en unik position vid restaureringar och nybyggnationer.

– Vi märker en stadigt ökande efterfrågan sedan några år tillbaka, och det känns tryggt att veta att vi står rustade för att möta den, säger Torsten Lenner. ■

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Tävla mer — bli bättre

Vi är inte tillräckligt tävlingsinriktade i Sverige. Det anser KTH-forskaren Magnus Rönn, som har varit med och byggt upp ett internationellt forskningsområde kring arkitekttävlingar.

– Tävlingar främjar arkitektonisk kvalitet. Våra grannländer har dubbelt så många arkitekttävlingar som vi, säger han.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Fler öppna arkitekttävlingar är inte bara bra för konkurrensen, det ger även unga arkitekter chansen att på egen hand skapa sig ett namn.

– Titta hur många unga duktiga arkitekter som kommer fram i Finland och Danmark. Tävlingarna både bidrar till återväxt och utbildar byggherrar, säger han.

I Sverige står kommunerna bakom de flesta av arkitekttävlingarna. Men Magnus Rönn anser att många kommuner är alldeles för feiga och bara satsar på säkra kort.

– I praktiken cementeras bilden av den svenska arkitektkåren där ett antal kända namn ständigt återkommer, oavsett projektets natur.

Samtidigt betonar han att tävlingar skapar ömsesidig nytta.

– Det ligger en stor pedagogisk vinst i botten. När man tvingas specificera villkoren och tänka igenom uppgiften blir man också en mer kompetent beställare.

Arkitekttävlingar är inget nytt fenomen. Som pedagogisk idé är den moderna tävlingen runt 250 år gammal. Men det var för cirka 150 år sedan som tävlingsformen fick sitt genombrott som professionell praktik. Det skedde i samband med industrialismen och borgarklassens framväxt i städerna, som drev på samhällsutvecklingen. Plötsligt uppstod ett behov av byggnadstyper som inte funnits tidigare: skolor, tågstationer, bibliotek, varuhus ...

– Tävlingarna definierade sin samtid. Tävlingsbidragen gav publiken svar på hur en modern arkitektur skulle anpassas till sitt ändamål och vilka funktioner byggnaden skulle ha.

Nya byggnadsuppgifter drev också på arkitekternas vilja att organisera sig. Man ville bilda motkraft till oklara tävlingsvillkor och reglera tävlingarna för att göra dem mer rättvisa. Det sammanföll med den liberala tidsandan i slutet av 1800-talet, när många folkrörelser startades och hela samhället reformerades.

– Den var den bästa lösningen som skulle premieras, inte arkitekten med det bästa kontaktnätet. Det är också bakgrunden till kravet på att förslagen ska redovisas anonymt för juryn.

På det hela taget kan man säga att arkitekttävlingarna alltid har speglat sin samtid.

– De flesta materialpriserna, som Stenpriset, startades på 1980-talet när marknaden avreglerades. På samma sätt ändrades tävlingarnas fokus i samband med avregleringen. Byggherren och markanvisningarna blev viktigare i stadsbyggandet än arkitekten, och pengar fick en allt större betydelse för synen på kvalitet, säger Magnus Rönn.

Dagens tävlingar är också ett samtidens lackmuspaper. Den typiska tävlingen i arkitektur och stadsbyggnad anordnas av en offentlig aktör som vill definiera en miljö med publik karaktär, till exempel ett "naturrum".

– Det handlar återigen om ett sökande efter en form och en definition på en god lösning. Situationen påminner om tävlingens roll för 150 år sedan, säger Magnus Rönn.

Han delar in arkitekttävlingarna i två grundformer: den öppna och den prekvalificerade.

– En öppen tävling i Sverige får vanligtvis runt 40-140 bidrag, medan en handfull kontor brukar bjudas in till den prekvalificerade tävlingsformen. I det senare fallet är det också vanligt med samma ersättningar för nedlagt arbete till designteamen, man kanske får 200 000 för sitt förslag.

Det finns även två underkategorier: projekt- och idétävling.

”I praktiken cementeras bilden av den svenska arkitektkåren där ett antal kända namn ständigt återkommer.”

– En projekttävling innebär att arrangören genomför vinnande bidrag, vid en idétävling finns inget sådant löfte.

Att delta i tävlingar brukar vara både tidskrävande och ta resurser från andra projekt.

– Man skulle kunna tro att arkitekterna drar sig för att tävla eftersom det tar så mycket kraft, men vi har inte sett några sådana tecken. Tvärtom. De vill tävla ännu mer, säger han.

En förklaring är förstås att det finns ett marknadsföringsvärde i att delta.

– Man kan säga att själva tävlandet har blivit en del av professionen. Sveriges Arkitekter är en nyckelspelare för professionen med anställda tävlingssekreterare och en tävlingsnämnd med förtroendevalda ledamöter.

Vad ska man göra för att öka intresset för ett materialpris som Stenpriset?

– Bidragen som nomineras och juryns sammansättning sätter standarden på priset. Träpriset har lyckats bäst av materialpriserna. Ett sätt att öka intresset för Stenpriset skulle till exempel kunna vara att bredda underlaget och låta tävlingen omfatta hela Norden. ■

Finstilt

Alvar Aaltos ande svävar över Bro Park, svensk galopps nya flaggskepp.
– Bro Park är mycket mer intim än Täby och har mera av klubbkänsla.
Det ska kännas bra här, oavsett om det är en lite ödslig lunchgalopp en höst-
söndag eller om 5 000 besökare har kommit, säger arkitekt Gustav Appell.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Bro Park nominerades nyligen till årets Kasper Salin-pris. Priset delas ut på Arkitekturgalan den 29 november. Ur juryns motivering: "Byggnadens stålstomme är en integrerad del av arkitekturen och konstruktionen har verkat som motor för projektets form."

Bar i British racing-grönt kakel möter golv av borstad, öländsk kalksten.

FOTO: ÅKE E:SON LINDMAN

Läktarbyggnaden i sin helhet.

Projekt: Bro Park i Bro, Önsta.

Beställare: Svensk Galopp.

Arkitekt: Gustav Apell, Gustav Appell arkitektkontor.

Stenleverantör: Borghamns Stenförädling.

Stenentreprenör: Närkesten Entreprenad.

Bro Park ska konkurrera med sin identitet, säger arkitekten Gustav Apell.

Trappans kalkstenen är välarbetad in i minsta urspårning.

Upplands Bro kommun väster om Stockholm har knappast gått till historien som en hemvist för högklassig arkitektur. Men nu står här Bro Park, svensk galoppsports flaggskepp där glänsande nymodernism möter brittisk stilkänsla och klassiskt stenhantverk.

– Det är en av Europas finaste galopp-anläggningar. Det coola är helheten, säger Svensk Galopps Mikael Almén som har ansvarat för den komplexa konstruktionen av banorna och anläggningens logistiska flöden.

Arkitekten Gustav Appell har ritat läktarbyggnaden och funktionärshuset och översett omdaning av området. Johan Paju har varit landskapsarkitekt.

Svensk galoppsport har sina rötter i tidigt 1800-tal. Stockholm fick sin första bana i Ulriksdal 1919. Från 1960 huserade sporten på Täby Galopp, vars stadionliknande anläggning ritades av Gustaf Lettström.

– Det går inte att utmärka sig som världens största bana. Bro Park ska konkurrera med sin egen identitet, säger Gustav Appell när vi besöker anläggningen.

Läktarbyggnaden har den svepande känslan av en flygplats från förr eller en utställningspaviljong med sina tältduksliknande valvbågar som andas fitness, framtid och fladdrande vimplar.

En exotisk ton av arabisk arkitektur smyger sig också in. Tunna stälpelare bär upp våningsplanen som tycks sväva på glas. En elegant vriden trappa är som ett smycke vid ett av husets hörn.

Tre våningar höjer sig över gräsbanan, två publika och högst upp en vipavdelning och domarnas rum med vindmätare, målkamera och teknisk utrustning. Byggnaden har flera uppgifter: den ska ge god sikt över fältet, samtidigt husera många människor i rörelse och ändå vara trygg.

– Bro Park är mycket mer intim än Täby och har mer klubbkänsla. Det ska kännas bra här oavsett om det är en lite ödlig lunchgalopp en höstsöndag eller om 5 000 besökare har kommit hit. Det är en liten bas som kan skala upp vid stora lopp.

Centralt är att läktaren har lagts nära banorna.

– Det kan lätt bli distanserat med tv-skärmar och publik bakom glas. Nu får publiken närkontakt med hästarna och

”Känsla och identitet driver den här sporten. Det är en stilfylld sport med passion. Att få skriva in sig i den historien är jättehäftigt.”

ljudet av hovarna, säger Gustav Appell.

Han har tidigare bland annat ritat den fina saluhallen i Kville på Hisingen i Göteborg (2013). Den har fått flera utnämningar, bland annat Göteborgs bästa byggnadsverk, YIMB-priset 2014 och nomineringar till Kasper Salin-priset och Mies van Der Rohe-priset.

– Saluhallen var vårt magnum opus före detta.

A lvar Aaltos ande svävar över Bro Park.

– Det finns alltid en poetisk del i arkitektur, säger Aaltobeundraren Gustav Appell.

Den finländske mästarkitekten hade en enastående förmåga att vara funktionell och ändå ge sina byggnader konstnärlig höjd och personlighet.

På Bro Park syns Aaltos influenser i innertakens böljande trä, som ger värme åt den öppna interiören där ljus flödar in västerifrån. Det är en byggnad med äkta material rätt igenom. Det lätta lyftet i linjerna har sitt ankare i golvens gedigna sten. Bygget sitter säkert.

– Stenen är det enskilt viktigaste materialet här. Vi vill både hålla en hög nivå och ha en hållbarhet i materialen, säger Gustav Appell som valde kalksten från Borghamns Stenförädling, levererad och monterad av Närkesten i Kumla.

Stenen är borstad och har en något blank ytstruktur.

– Rent känslomässigt liknar det sten som har legat länge och slitits av fötter. Den kostar lite mer, men har karaktär.

I trapphuset med sin vinklade, inbjudande trappa är stenkänslan påtaglig just i detaljer, urspårningar och skurlister.

– Jag tror att stendläggarna och smederna har haft kul. Så här gör man när man gör det på riktigt. Det är lätt att vara arkitekt när man arbetar med duktiga hantverkare, säger Gustav Appell

och prisar stenindustrin och den svenska stenen, som han helst vill använda.

– Vi har otroligt fina stensorter. Cararra har sin plats, men sådan kalksten som här, den svarta graniten och kalkstenen från Jämtland är fantastiska, de går inte att jämföra med utländsk sten.

A nläggningen i Bro Park är tänkt att dels vara ett sportcenter, dels fungera som en destination även när det inte är tävlingar. Man ska kunna äta högklassigt, ha konferenser eller åka hit bara för att det är ett skönt ställe att vara på.

– De klassiska banorna i England fungerar på det viset, med många sidoverksamheter, säger Appell, som har studerat både galoppsportens hot spots och lyxiga stallar på engelska slott.

– Känsla och identitet driver den här sporten. Det är en stilfylld sport med passion. Att få skriva in sig i den historien är jättehäftigt.

Det brittiska stildraget uppstod ganska osökt. Geometriska mönster, romber och rutor som är vanliga på jockeytröjorna går igen i de olika våningarnas miljöer. Baren har klätts med engelskt kakel i den mossgröna kulören Victorian green.

– Baren är min ögonsten, säger Appell.

Det glänser i Aaltolamporna. Utemöblerna är Grythyttans High Tech av Nisse Strinning, specialmålade i british racing green. Till markplanet omkring huset ritade Gustav Appell in kalksten, men av kostnadsskäl lade beställaren tyvärr betongplattor av standardtyp. Med natursten runt om hade anläggningen utstrålat än mer kvalitetskänsla.

Men allt är inte helt klart. Byggnaderna och banan ska länkas samman med en parkanläggning kring Önsta Gård ett stenkast bort. Svensk Galopp äger markerna och verksamheten ska utvecklas. För nu har Bro något att visa upp. ■

Materialism

Att arbeta vidare med natursten var en självklarhet när Skatteverkets gamla lokaler i Stockholm skulle bli en modern kontorsfastighet i samspel med den omgivande staden. Det skriver **Louise von Bahr** och **Anna Teglund**, arkitekter vid Equator.

FOTO EQUATOR

I sitt originalutförande var Västgötagatan 5 ett slags hybridbrutalism, en kontorsmaskin i plåt med ram och gaveltrapphus av betong. Fasaden hade ett mycket slutet uttryck: en rigid plåtlada med mycket små fönster.

Byggnaden var typisk för dåtidens myndighetsbyggnader. Den uppfördes av den tidigare byggnadsstyrelsen för Skatteverket, som satt i lokalerna fram till 2013.

Men det fanns också mycket att bevara och bygga vidare på i det tidigare huset. Vi tog fasta på kvaliteten i materialvalen och den tydliga rytmen i husets uppbyggnad, delar som vi valde att ta med i ombyggnadsförslaget.

Entréhallen saknade publik funktion, men det fanns ett fint rökrum – med karaktär av växthus – i markplanet, en stilig konstnärlig utsmyckning och ett flott stengolv i mörkt röd slipad kalksten.

Vi gav entréhallen en större betydelse genom att öppna upp den i två plan och skapa ett resligt centralrum.

Då rummet sågades upp behövdes stora och tunga maskiner för att klippa balkar och riva betong, och när det äldre golvet inte klarade belastningen behövde ny sten beställas.

Fasadplåten var av god kvalitet och vi hittade ett sätt att återanvända den. Plåten fick nytt liv och en mer samtida skepnad när den mörka slitna målningensbehandlingen blåstrades bort och ersattes med en ny.

På samma sätt fick det äldre sten-

golvet egenskaper ligga till grund för det nya golvet. Att arbeta vidare med natursten var därför en självklarhet. Den nya kalkstenen, med en mer samtida mönsterläggning och ytbearbetning, ligger nu i den öppna, ljusa och publika entréhallen.

Den utgör det nya husets hjärta, med en bemannad reception och tillhörande konferensanläggning.

För att materialiteten skulle kännas konsekvent fortsätter entréhallens kalkstengolv även in i de publika delarna av konferensdelen: i loungen, korridoren utanför pentryn, samt inne i wc-rummen. Även hörnentréerna har motsvarande mönsterläggning och kalkstengolv.

Stenen följer den rytm som går igen i både ytterfasad och i ljussättning av entrérummet, med en subtil variation i både storlek och ytbehandling.

Grå Ölandssten används i tre storlekar i antingen finhyvlat eller normalhyvlat utförande. Genom kalkstensens naturliga variation, med röda inslag i den grå stenen, blir resultatet än mer intrikat.

Målet med ombyggnaden har varit att skapa en modern kontorsfastighet som samspejar med staden. Med närheten och relationen till Medborgarplatsen, mitt på Södermalm, bjuder omgestaltningen in kvarteret genom fastighetens öppna lokaler på bottenplan för publika verksamheter och nya kontorslokaler. ■

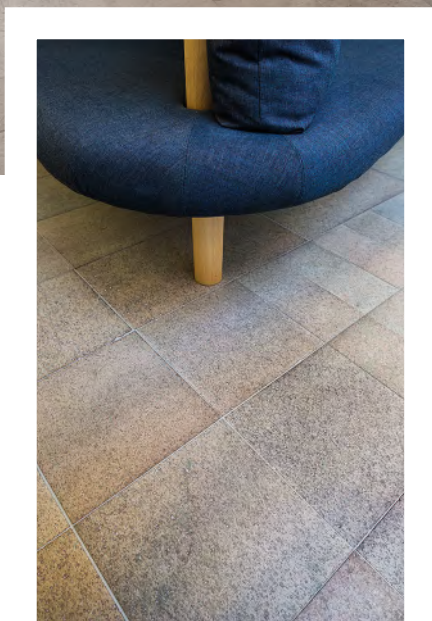
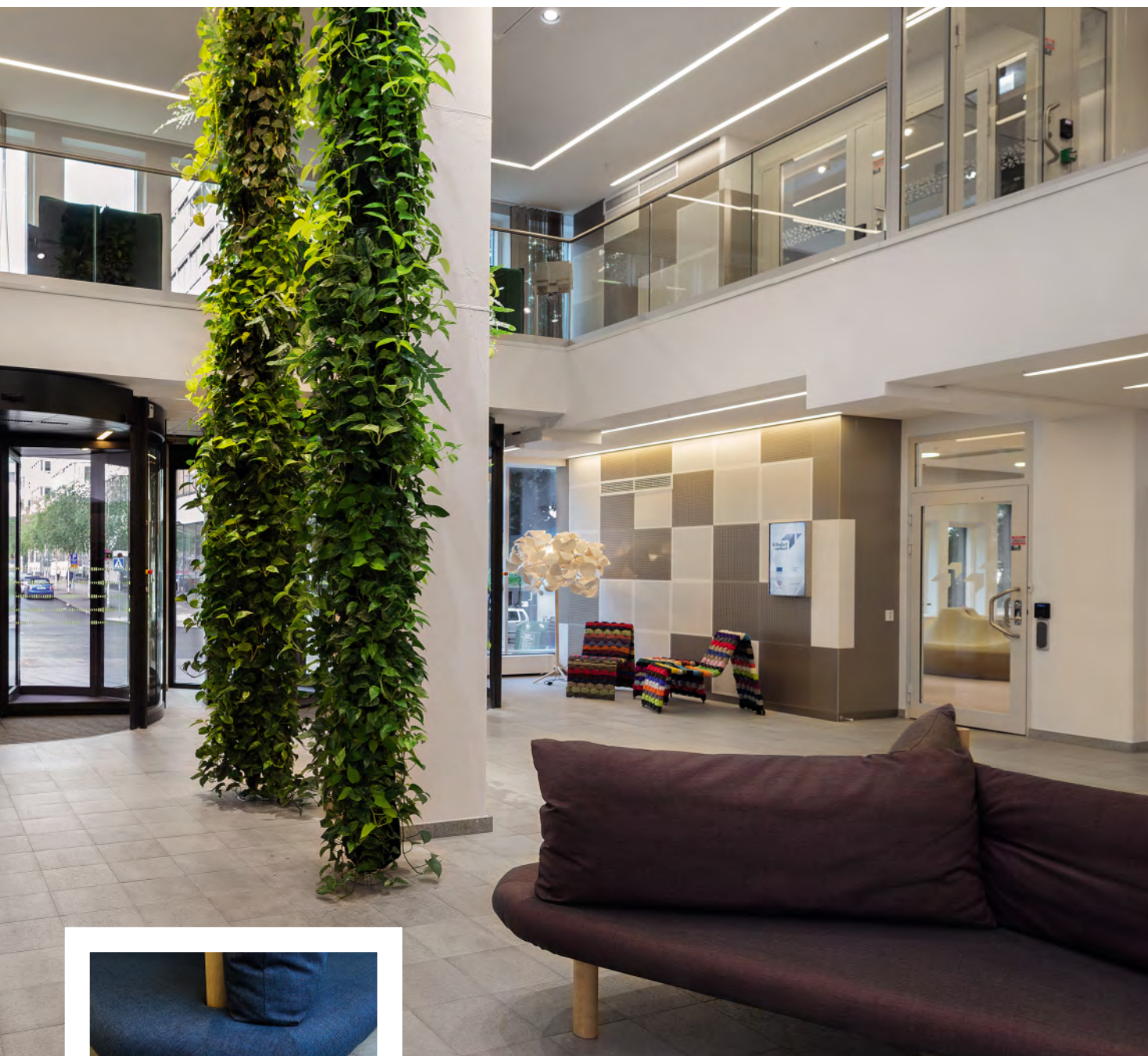

Projekt: Nattugglan, Södermalm, Stockholm.

Arkitekter: Louise von Bahr (ansvarig), Anna Teglund, Johan Hiller, Ingrid Nordstrand och Raul Valencia.

Stenleverantör: Sjöströms Stenförädling.

”Att arbeta vidare med natursten var en självklarhet. Den nya kalkstenen, med en mer samtida mönsterläggning och ytbearbetning, ligger nu i den öppna, ljusa och publika entréhallen.”

Stilstudie i kalksten

STEFAN KLINGBERGS nybyggda och ekoklassade fritidshus i Kullaberg i Skåne kan fungera som en provkarta över några av Sveriges mest populära kalkstenssorter. Borghamn, Kinnekulle och Ölands kalksten finns representerade i det kvadratiske timmerhuset som ska stå helt färdigt till våren.

– Jag är väldigt förtjust i kombinationen trä och sten, de är levande material som bekräftar varandra. Kalkstenen är mjuk och får en varm lyster som fungerar särskilt bra med timmer och mörka träslag som teak och ek. Den går också att använda i så många sammanhang med olika bearbetningar, säger Stefan Klingberg.

Intresset för sten är en del av hans yrkesidentitet. Han är geolog och driver sedan 2003 konsultföretaget Geopro i Jönköping som hanterar alla typer av frågor inom täkt, mark, miljö och vatten. Innan Stefan startade bolaget arbetade han som täkthandläggare på Länsstyrelsen.

DET ÄR INTE första gången som Stefan och hans sambo ägnar sig åt husprojekt med fokus på materialen. De har bland annat restaurerat ett 20-talshus och ett 1800-talshus där de i möjligaste mån använt autentiska material.

– Det har varit lärorikt att studera äldre byggnadstekniker, som ofta tar sin utgångspunkt i den lokala tillgången på material som just sten och trä.

Huset i Kullaberg är åtta gånger åtta meter. Kalkstenen finns både inne och ute. Golvet och stenen runt öppna spisen är borstad kalksten från Borghamn, yttertrappan och trappsteg ut från skjutdörrarna är hyvlad Kinnekulle med råhuggna kanter. Huset omges av plattor av hyvlad Kinnekulle och gångar i sandsågad Borghamn.

– Ölandsstenen på "utbygget" blev felvinklad med kloytan utåt. Tanken var att sedimenten skulle vara den synliga delen, men det angavs inte tillräckligt tydligt när arkitekten gjorde ritningarna. Å andra sidan har det blivit ett praktiskt exempel på att man ska koppla in experter som jag när man jobbar med sten, säger Stefan Klingberg och skrattar.

TEXT: PETER WILLEBRAND

FOTO: STEFAN KLINGBERG

FOTO: STEFAN KLINGBERG

Projekt: Villa Klingberg.
Stenleverantörer: Interiört: Borghamn Ljusgrå, Borghamns Stenförädling. Exteriört: yttertrappor, plattor runt huset, grovhyvlad Kinnekulle grå, Thorsbergs Stenhuggeri. Gångar och uteplats sandsågad Borghamn brun från Borghamns Stenförädling. Utbyggnad vid kök klädd med Ölandssten, Sjöströms Stenförädling.

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI
STENHUGGERI
MYSINGE

Scen

för resande

Nya Södra entrén vid Knutpunkten i Helsingborg står som symbol för ett reseområde rustat för framtiden. Arkitektoniskt möter inne ute, tyngd möter lätthet och geometri möter organiska former och detaljer – som skifferväggarnas färgskiftningar som upplevs olika under hela dygnet.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **FELIX GERLACH**

Trafiken till och från Helsingborgs central beräknas år 2020 uppgå till 32 000 resenärer dagligen, en ökning med 10 000 jämfört med i dag. Helsingborgs centralstation, kallad Knutpunkten och ritad av Ivar Krepp, kommer inte att klara den snabba ökningen. Därför har en ny upp- och nedgång byggts vid de underliggande spårens södra förlängning.

Men den nya södra entrén är mycket mer än en genväg till spårområdet. I praktiken har den förvandlat en anonym baksida till ytterligare en framsida och blivit ett landmärke som stärker de stadsmässiga sambanden.

Den ökar även trafiksäkerheten eftersom gående till campusområdet inte längre behöver korsa bussterminalen. Dessutom har 450 nya cykelplatser tillkommit i ett garage mellan entrétrapporna, samt fritt på plattformen utan tak.

Det skulpturala taket i trä vilar på två skifferklädda murskivor som växer upp från spårområdet. Enkla glasskivor används som kompletterande väderskydd.

Även ljusdesignen har varit tongivande för projektet. Den primära belysningen för såväl tak som cykelställ är indirekt och dold. Två befintliga utrymningstrappor har rivits och schakten har omarbetats till cirkulära dagsljusnedsläpp till perrongerna, med sittbänkar i markplan.

Tengbom i Helsingborg har i samarbete med Tyréns varit projekteringsfasens generalkonsulter sedan Helsingborgs stad 2013 utlyst en arkitektävling för den nya entrén.

PROJEKTET ÄR UPPDELAT i två entreprenader. Trafikverket står för den som är under mark medan Helsingborgs stad står för det synliga över mark, samt beklädnad av trapporna.

– Trafikverkets projekt var under färdigställande när vi började, säger Patrik Ekenhill, ansvarig arkitekt vid Tengbom.

När det kommer till valet av skiffer berättar han att utgångspunkten till en början var ljusa betongväggar.

– Men den underliggande entreprenadens gjutning och fogar höll inte måttet. I stället beslutade vi oss för att välja en beklädnad av betongväggarna. Ganska snabbt stod det klart att vi letade ett gediget naturmaterial i form av ljus natursten med mycket karaktär.

Kombinationen av den ljusa varma

Projekt: Helsingborgs central.

Beställare: Helsingborgs stad.

Arkitekt: Patrik Ekenhill, Tengbom.

Stenleverantör: Nordskiffer.

Stenmontör: Närkesten Entreprenad.

tonen och en levande yta med djup var faktorer som avgjorde det slutliga valet: Oppdalskiffer.

– Skiffern är silkesborstad som gör att den påminner om en slipad yta och får en behaglig yta, vilket var en viktig aspekt då man rör sig frekvent i trapporna längs väggarna. Oppdalskiffern är en av de ljusaste skiffersorterna som finns. Trapporna är även klädda med en tålig mörksvart skiffer i klovyta, i syfte att ge kontrast och framhäva de ljusa väggarna, säger Patrik Ekenhill.

Även han understryker att projektet handlar mycket om upplevelse av ljus.

– Den melerade ljusa skifferytan varierar vackert med ett sobert djup och svaga färgskiftningar, från grått till grönt och beige. Färgskiftningarna upplevs olika genom dygnet i dagsljus samt kvällens släpljus. Murarna är dessutom klotterskyddade med nanofärg.

PATRIK EKENHILL betonar att resecentrat inte bara ska vara en "effektiv maskin" med syfte att minimera tidsförbrukningen.

– Ett av målen med projektet är att uppgradera tågresan. Övergången mellan olika resemedel så enkel och friktionsfri som möjligt, där resecentrat utgör en scen för de resande.

I en kall, blåsig och hård miljö får resenären ett "varmt" bemötande.

– Vi vill skapa lugn och enkelhet, översiktlighet och en stillsam monumentalitet. Nyckelelementen är lugna ytor, dagsljus och ett stort famnande tak. Materialen baseras i stor grad på naturmaterial som skapar samhörighet med den intilliggande stadsparken. ■

ÖLANDSKALKSTEN

JÄMTLANDSKALKSTEN

www.sjostromstenforadling.se

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 BORGHOLM

Tel. 0485-561550
info@sjostromsten.se

 **SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB**
Allt i Ölandskalksten
& Jämtlandskalksten

NATUR
STEN

När praktikanterna klagar över att de har slagit sig tio gånger svarar han: "Bra då har du 9 999 gånger kvar, sedan kan du det här."

Ted Zaar är stenhuggaren som blivit konstnärernas förlängda arm.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

I konstens tjänst

En svartblänkande konsertflygel tycks födas ur grå sten. En anställd med ansiktsmask slipar kanterna på ett väldigt block. Han vinkar bortåt huset med blocksågen: "Ted är där någonstans ..."

Vi har kommit till Zaarstone, naturstensleverantör i Vilshult i Blekinge, med speciellt fokus på samarbeten med konstnärer.

Det är en vanlig dag på jobbet i Ted Zaars stenrike. Ljudet från linsågar, slipning och huggning fyller den lilla stenglantan som är ett myller av block, granithögar sten på pallar, skräpsten, väldiga diabasskivor, sten som ska bli konst, ett block med Arctic green och 3 682 markstenar till Stockholm. Runt om står skogens gröna vägg.

Ted Zaar dyker upp, lite varm och dammig.

– Ingen rast, ingen vila. Det är full fart i alla ändrar.

Det var lite trubbel med linsågen som inte gick rakt. Han fick rycka in.

– Jag får bara vara med när det är problem, låtsasgnäller han, med ett allvar under.

Ted Zaar är stenhuggare av första rangen. Han är också ägare av Zaarstone, sälj- och produktionsansvarig och arbetsledare med koll på helheten, från kundbesök på vift bland stenarna till trils-kande maskineri. Hela tiden måste han dra iväg någonstans, underhandla med konstnärer, räkna på jobb, svara på mejl och i telefon, gå på möten och administrera.

– På dagarna är jag ett slags springpojke som hjälper till. Jag saknar att få skapa något själv.

Han har hamnat en bra bit bort från själva hantverket, men är han inte överallt på en gång blir det inga konstverk. Det svarta blocket är en av åtta delar i konstverket *Shoreline* av Maha Mustafa, en väldig bänk i polerad diabas som inom kort ska placeras utanför Malmö Live i Malmö. I den blänkande ytan ska stadens kustlinje sandblästras eller graveras.

Blocket är en del av en leverans på 60 ton diabas från Zimbabwe. Det var bara därifrån så stora bitar kunde levereras så snabbt. Det färdiga verket kommer att väga 38 ton. Alltså ska 22 ton sågas och handslipas bort för att få fram den elegant böjda formen med lutande kanter. Formen är omöjlig att såga fram, så blocken måste slipas ner genom de sista centimetrarna. Varje block väger omkring 4,5 ton.

Ted och hans anställda ska vända på ett av dem. En liten lyftare häver det på högkant. Killarna vet vad de gör, det ser ut som om de hanterar en jättestor skokartong.

Att Zaarstone med sina åtta anställda, plus inhyrda krafter, är specialiserat på arbeten med konstverk tycks hänga ihop med en önskan om frihet i stenjobbet. Konstnärsuppdrag är alla olika och innebär ofta spännande tekniska problem.

– Egentligen är det väl omväxlingen, att man får göra allt möjligt och att jobben blir utmaningar. Fyrkantiga plattor tröttnar man på, säger Ted på sitt lakoniska vis.

På en pall ligger ett verk av konstnären Jesper De Neergaard och inväntar konstnärens sista touch. Vitsen just här är att den geometriska formen med urborrade tomrum inte ska se ut som en enda bit, utan sammanfogad. I det gedigna blocket ska skårar och linjer drivas.

Ted visar specialbyggda slipmaskiner som har använts till att ta ur skålformer. Ett verk av Eva Lange ska huggas. Där är problemet att formen inte är ett runt klot, utan äggformat, vilket gör det hela svårare och roligare.

Ted ser finurlig ut, det ska nog ordna sig. Man snackar inte så mycket om vad man kan här, man bara gör det.

Konstverk går inte in under lagen om offentlig upphandling, utan konstnärerna kan själva utse sina stenhuggare.

– Priset är min konkurrent. Blir jobbet för dyrt, blir inte konstverket av, säger Ted Zaar.

Han har arbetat för många konstnärer genom åren. Några namn i mängden: Pål Svensson, keramikern Gustav Kraitz med sina kända stenbåtar och Jenny Holzer, vars fyra svängda granitbänkar står i Karlstad. Till Sjövikstorget i Årstadal i Stockholm, förra årets Stenprisvinnare, utförde Ted arbeten åt konstnären Jan Svenungsson och landskapsarkitekten Thorbjörn Andersson.

Nyligen monterades Pål Svenssons två skulpturer *Utblick/Insikt* på Posthusplatsen i Malmö. *Insikt* utfördes av Zaarstone och är en maffig svart skålform som täcks av en hinna rinnande, speglade vatten.

– Det är helpolerad diabas, så det krävdes en väldigt precision. Där kan man inte fuska någonstans, skrattar Ted.

Inte alltid går det som det var tänkt. Zaarstone har arbetat med engelsmannen Julian Opie, en av superkonstnärerna och mest känd för sina piktogramartade, nollställda figurer och digitala landskap på skivomslag, målningar och som skulpturer. Som enda stenfirma har Zaarstone utfört bland annat Opies diabasblock med springande figurer. Lutad mot en vägg står en tunn marmorskiva med en utfräst kvinnofigur, där en detalj inte riktigt föll konstnären i smaken.

– Skippa den, sa han bara.

Iär har Ted Zaar har varit 30 år i stenbranschen. Han föddes 1969 och växte upp ute i världen. Pappan arbetade i byggbranschen och familjen bodde i Australien, Saudiarabien och i Egypten. När det blev oroligheter i landet och skolorna var trassliga flyttade Ted hem och gick ut grundskolan i Sverige.

Sedan behövde han jobb, som vilken unge som helst härifrån traktar.

– Sök in på något, här kan du inte gå och drälla, sa farsan.

Ted kontaktade en gravstensfirma i Boalt och fick jobb som slipare.

Så startade alltihop. Efter ett halvår fick han jobb som slipare hos galleristen Björn Nordenhake som sedan 1985 drev Broby Granit i Sibbhult, en stenfirma som skulle utföra konstverk i sten. Ted var den förste som anställdes. Det var ett litet företag och man försökte klara av de beställningar som kom in. Det fanns inga andra huggare, det blev Ted som fick frågan om han kunde fixa några stenstolpar.

– Ibland gick det bra, ibland gick det åt skogen.

Han visste inte mycket om stenhuggning då men drevs, och drevs ännu i dag, av ett envist, inre krav på att utvecklas.

– Jag tycker inte om att vara sämst, som han säger, och berättar om hur han låg uppe bland skrotstenen hos Nordenhake och högg och högg och högg och bara skulle lära sig hantverket.

Med tiden kom skickligheten. Och konstnärerna uppskattade

Polerad diabas som ska bli till en väldig bänk utanför Malmö Live.

”Jag skulle ge fan i att använda händerna löd ordern. Händer hade de hur mycket som helst, det var min hjärna de behövde.”

honom, speciellt Bård Breivik som var en viktig kund hos Nordenhake. Efter sju år slutade Ted och började köra flistransporter.

– Jag har alltid velat något mer än att gå på en fabrik och vara anställd. Så länge jag jobbade hos Nordenhake kunde jag inte heller starta något eget.

Han drog i gång Zaars Granit, sitt första egna företag.

– Jag hade tagit mått på maskiner och funderade hur man kunde förbättra dem, ritade på egna sågar, hade idéer och funderingar.

Konstnärerna som gillade Ted hörde av sig. Han fick jobb i Oslos tunnelbana, arbetade med ett hotell i Tylösand och översåg stenarbeten till biblioteket i Alexandria, ett miljardprojekt, ritat av norska arkitektkontoret Snøhetta. Ted var inhyrd under åtta månader för att hjälpa till med produktionen i stenindustrin i Borg El-Arab.

– Jag skulle ge fan i att använda händerna löd ordern. Händer hade de hur mycket som helst, det var min hjärna de behövde.

Så småningom, 2003, köpte Ted Nordenhakes fabrik, lokaler och maskiner.

– Jag stod med massor av jobb och en tom fabrik. Folk slutade, det var för svårt att en före detta anställd tog över.

Det första stora jobb Zaar Granit gjorde var arbeten till Södra länken i Stockholm. En av tunnelsystemets vackraste passager är ett sagolikt blått belyst valv, formgivet av konstnären Leif Bolter, där Zaar Granit utförde valvbågar i Bjärlovsgrenit, med ett stenklot i mitten. Alltihop vägde 440 ton.

– Det är roligt med de mer avancerade jobben. Det var massor av vinklar, man måste tänka till.

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv, fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar. Grovt bearbetad till marksten, handhuggen mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite
Tel. +46 (0)498 22 03 49
Fax +46 (0)498 22 22 50

NYA ÄGARE

Under augusti 2015
lämnade Thomas Löfgren
över verksamheten till oss.
Vi kommer att driva företaget
vidare i Thomas anda och vill
hälsa nya och gamla kunder
varmt välkomna till oss!
**Johan & Pernilla
Löfgren**

Ted Zaar tillsammans med medarbetarna Peter Hultner (längst till vänster), Marek Denzyk och Andreas Kullaro.

”Egentligen kan ingen lära dig att hugga. Man kan få det förklarat, men sedan sitter allt i nyporna. Du måste lära dig själv.”

Till en annan plats i tunneln hade konstnären Gunilla Bando-lin skapat en nio meter hög pelare som högs i Vångagranit.

Genom sådana prestigeuppdrag spreds ryktet om Zaar Granit. Karriären gjorde en liten krok. När företaget Stenia i Ulricehamn ville ta sig in på stenmarknaden sålde Ted 70 procent av sitt företag, fortsatte att arbeta med konstnärer, men hamnade i en stor-skalig produktion av stenplattor.

– Mina konstnärer tyckte att det hade blivit en plattfabrik. Förr kunde jag stanna sågen och rota i högarna med dem, nu var jag tvungen att leverera massvis varje dag.

Till slut ville han ut igen. Han tog över konstnärsdelen och köksskivorna, plockade med sig vissa maskiner och startade på nytt här i Vilshult 2012, i de tomma lokalerna efter ett sliperi för gravstenar. En gammal snofsighet dröjer kvar i tegelfasader, ett tomt showroom, en modernistisk stensculptur mot bygatan.

Flera av Teds anställda är från andra länder, mest stenlandet Portugal. Carlos Fernandes Da Silva som har jobbat här i tre år, handhugger ett granitblock med sin portugishammare.

Familjen är i Portugal och hans arbetstider justeras kring resorna hem i perioder.

Trotjänaren är Marek Denzyk från Polen, som Ted fick tips om när han behövde medhjälpare. Plötsligt ringde telefonen, Marek stod på stationen i Osby. Det var 2003. Nu har han jobbat 13 år med Ted, flyttat hit och bildat familj.

– Var fasan hittar vi bra stenhuggare? Jag skulle gärna vilja få fatt på duktig personal, gärna svensktalande, säger Ted.

Språkförbistring bland stenarna är inte lätt. Kunskapsöverföringen är inte helt enkel. Det finns inga absoluta manualer för stenhuggning, det finns kunskap, men själva hantverket beror på vem du är.

– Egentligen kan ingen lära dig att hugga. Man kan få det förklarat, men sedan sitter allt i nyporna. Du måste lära dig själv, säger Ted och berättar om praktikanter som klagat över att de har slagit sig tio gånger.

– Bra då har du 9 999 gånger kvar, sedan kan du det här. Det finns inga genvägar.

Ted brukar fortfarande förvånas över hur andra hugger, alla har sina egna knep och handgrepp. En sten är inte lik en annan. Vissa har en tydligare riktning i materialet än andra.

Marmorkvinnan som den brittiske konstnären Julian Opie valde att skippa.

FAKTA

KONSTNÄRER SOM TED ZAAR HAR ARBETAT MED

Gunilla Bandolin
Cristian Blystad
Lief Bolter
Bård Breivik
Monika Dennis Larsson
Mickael Fagerlund
Sigurður Guðmundsson
Clas Hake
Gene Highsten
Jenny Holzer
Sabina Hornig
Gustav Kraitz
Marit Lyckander
Walter De Maria
Johannes Michler
Hilde Mölum
Takashi Naraha
Jesper De Neergaard
Julian Opie
Leo Pettersson
Pål Svensson

*”Hur många stenar har jag gjort under 30 år?
Tänk om man kunde ställa upp allt på ett ställe.”*

– Jag kan slå på en sten och känna direkt att det inte kommer att fungera, då får man vända på den.

Det kommer en del ungdomar till Zaarstone och vill testa yrket.

– Men när de får damm i ögonen, gör fel, slår sönder och slår sig på fingrarna, när det blir kallt ute, då är det inte så kul längre.

Ted berättar att om man har arbetat med sten i ungefär två år, då brukar det vända. Då händer det något i själen, då stannar man kvar i jobbet.

– Det uppstår en viss sorts stolthet: Fy fan vad fint, det här är kul. Man blir en stenarbetare.

Arbetsdagen lider mot sitt slut och det dammiga gänget samlas kring ett av de stora blocken. De bitar som ska slipas bort är markerade, någon ska jobba kväll, det är brådis. Folk samlar ihop sina saker och går hem, arbetsplatsen stillnar av, det är en speciell stund.

Ted måste in i såghuset en sista gång, se över alltihop inför nattens sågning. Maskinerna sköter sig själva, men blocket måste stå rätt så att det inte spricker i processen. Material, tid, teknik, allt är en pågående ekvation. En ny såglina kostar 13 000 kronor och håller en vecka.

– Jag fick mer betalt för stenen förr, men å andra sidan är såglinorna en tredjedel så dyra i dag, de sågar dubbelt så hårt och varar dubbelt så länge. Men botten är nog nådd på priset.

En långtradare stannar vid vägen. Några pallar med kantsten baxas ombord, ännu en sändning rullar ut i världen.

Klagomål från grannar är inte ovanligt i stenindustrin. Zaarstone har också haft en del problem med åsikter om ljud och damm.

Olika synsätt på naturen står mot varandra. Vad ska ett landskap användas till? Rekreation, tystnad, vila, eller ska man försöka utnyttja dess tillgångar, skapa arbeten och få en levande landsbygd här i trakterna av ”Skånes Norrland” – de knalliga skogstrakterna som i dag är drabbade av ungdomsarbetslöshet och där många unga ger sig av? Det är svåra avvägningar.

Ted berättar att han ibland på flygplatser kan få syn på stenarbeten han högg för många år sedan.

– Hur många stenar har jag gjort under 30 år? Tänk om man kunde ställa upp allt på ett ställe.

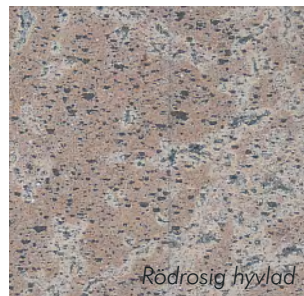
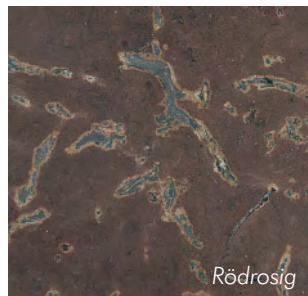
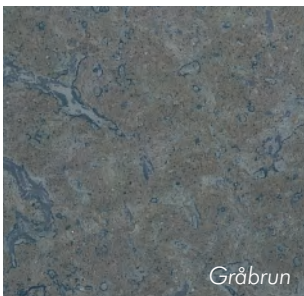
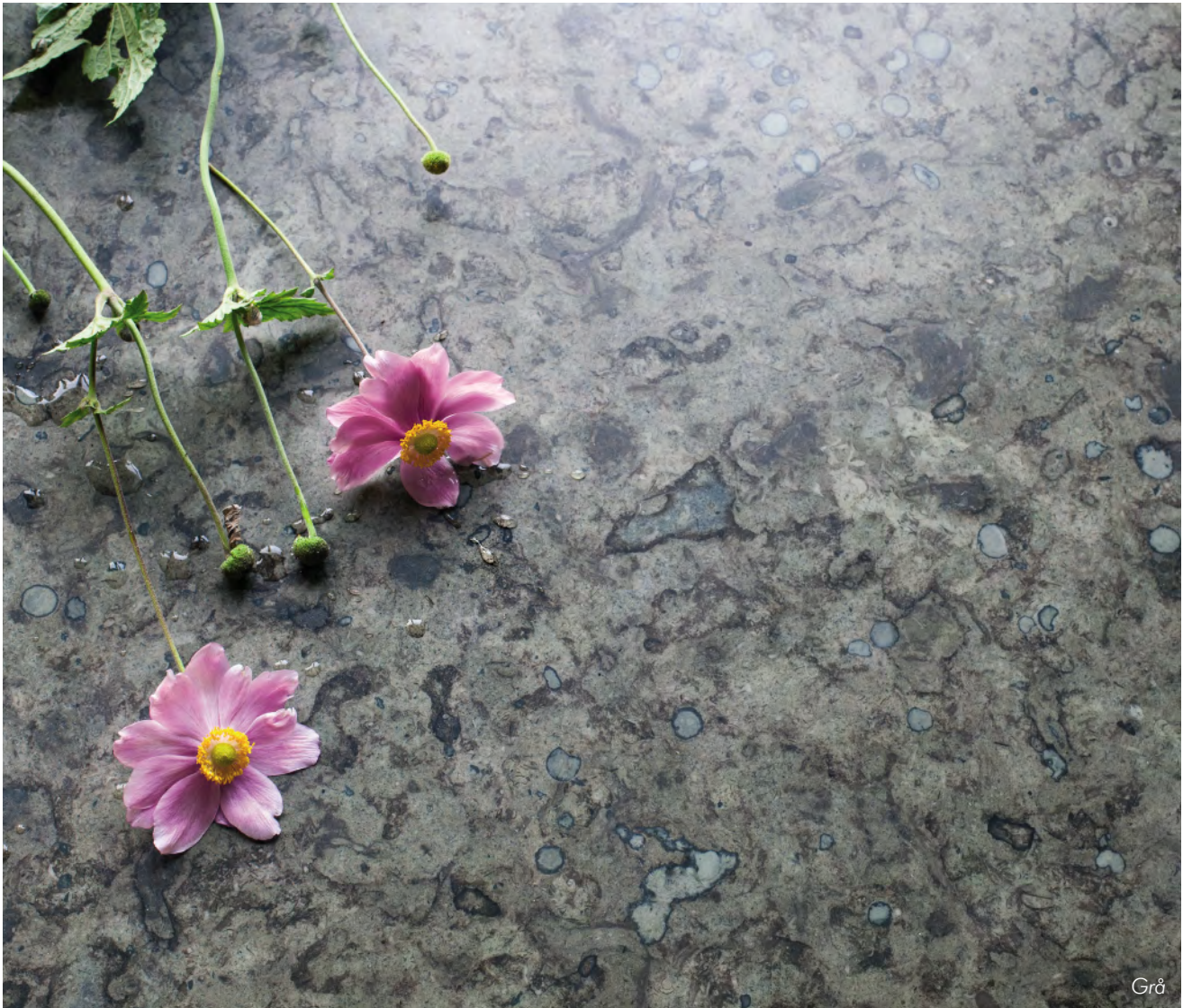
Han börjar räkna ton, det blir tusentals bara på ett år. Han funderar vidare, över själva berggrunden och upplevelsen av de enorma mängder sten vi har under fötterna. I ett stenbrott där det tas ut tre till fyra lastbilar varje vecka syns knappt någon skillnad i botten efter ett år.

– Det finns 40 000 ton sten bara i en meters sänkning.

I gräset i skogsbrynet bakom kontoret ligger en märklig kvinnostaty, ett slags Påsköfigur, halvt bortglömd som om den övergivits där för hundratals år sedan.

Figuren är ett oavslutat projekt med den norske skulptören Kristian Blystad. Någon dag – kanske – ska Ted Zaar ge sig på stenkolossen igen, göra klart jobbet. Det handlar om pengar och tid, men också om något annat: nyfikenhet kanske och stolthet, absolut. Ni vet, att hugga sten ... ■

Kalksten från Kinnekulle

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renowingen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

Välkommen att besöka oss på
www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56

THORSBERG
STENHUGGERI AB

Det evigas murar

Hönö minneslund och askgravlund bildar en enhet med hjälp av två granitmurar som symboliserar evighet.

TEXT PETER WILLEBRAND

Hönös kyrkogård ligger på läsidan, den frodiga sidan av ön. Platsen sluttar svagt mot vattnet, som är en närvarande och viktig del i både upplevelsen av kyrkogården och i öbornas själ, här i Göteborgs norra skärgård. Det är en plats med stora kvaliteter som används flitigt i vardagen av de boende. Att tillföra nya inslag var en delikat uppgift.

Mareld landskapsarkitekters första uppdrag bestod i att gestalta en minneslund – *Lugnet innanför muren*. När den stod färdig 2012 utökades uppdraget med en askgravlund – *Brynet och utsikten* – som färdigställdes i år.

Platsen för minneslunden har även tidigare använts som minneslund men behövde en ny gestaltning. En förutsättning var att den befintliga jordningsytan lämnades orörd. Vid arbetet med askgravlunden var placeringen mer fri.

– Men det var helt naturligt att låta minneslund och askgravlund bli en helhet, säger Bo Larses, landskapsarkitekt vid Mareld.

EN CIRKULÄR GRANITMUR tydliggör minneslundens dignitet och bildar en gräns mellan naturmarken och det anlagda. Böljande fält av perenner, gräs, stenmjöl och granithällar ger en harmonisk komposition som inordnar smykningsplats och jordningsyta i en helhet. Platsens topografi betonas genom att muren delvis skjuter in i sluttningen i minneslundens bakkant.

– Vi hade tidigare jobbat med Skarstad i Bengtsfors centrum, och det finns en fin värme i materialet. Den här gången ville vi också ha en sten som gick i en gråvart ton. Dessutom ville vi ha en bearbetad sten som gav ett slags gravvårdskänsla som knöt an till platsen, säger Bo Larses.

En gång av naturstenshällar bildar en "brygga" över gräs- och jordningsytan

där askan gravsätts. Gången leder vidare över en grusad "strand" till en stenlagd yta där det finns sittplatser och en plantering med prydnadsgräs och en minnessten. Planteringarna i minneslundens framkant är ett symboliskt hav där perennerna skapar levande färgfält i blå och gröna nyanser. Bergekar ges utrymme att breda ut sig. Ett stort cirkulärt granitblock i Skarstad Röd Bohus utgör en smykningsplats där man kan sätta blommor i vas eller lägga en krans. Utanför muren, som omsluter minneslunden, får naturen breda ut sig med vildkaprifol och murgröna.

NÄR MINNESLUNDEN var färdig ville församlingen gå vidare med en askgravlund intill befintlig minneslund, vid den högst belägna delen av kyrkogården. Där sitter man med skogen i ryggen och utsikt mot havet.

Formspråk och byggstenar är desamma som i minneslunden: en halvcirkelformad mur, granithällar och böljande planteringar. Men elementen används på ett annat sätt. Minneslunden är sluten medan askgravlunden är öppen mot omgivningen och del i en promenadslinga. Askgravlunden tar avstamp i skogen och skogsbrynets fauna.

– Askgravlunden är mer utåtriktad och inte lika anonym som minneslunden. Samtidigt utgår vi från samma tanke som i minneslunden, där de olika delarna kopplas samman med bågformade murar. Gravingarna i murarna är för övrigt i typsnittet Perpetua, just för att understryka evigheten som platsen symboliserar.

Jordningsytan ligger bakom muren i en ängsyta under de stora ekträden, nära men inte nåbar. Namnskyltar monteras på fyra solida ekstolpar.

– De bildar en plats där man kan sitta och minnas, säger Bo Larses. ■

Smykningsplatsen i minneslunden utgörs av ett cirkelformat granitblock i Skarstad Röd Bohus.

FOTO: ISAK BODIN SVENSK

Namnskyltar monteras på de solida ekstolparna.

FOTO: LINDA SANDIN

FOTO: BO LARSES

Projekt: Hönö kyrkogård.
Beställare: Stefan Linderås, Svenska kyrkan, Öckerö församling.
Landskapsarkitekt: Mareld landskapsarkitekter genom Bo Larses, Linda Sandin och Martin Allik.
Entreprenör: HTE Garden.
Sten: plattor: flammad Skarstad Röd Bohus, flammad Grå Bohus. Murar och smyckesten: Skarstad Röd Bohus, krysshamrad. Smågatsten: Brastad Röd Bohus.
Stenleverantör: Hallindens granit.

◀ Gravingarna i murarna är i typsnittet Perpetua för att understryka evigheten.

En gång av naturstenshällar bildar ett slags brygga över gräs- och jordningsytan där askan gravsätts.

FOTO: BO LARSES

Originaltakhöjden återställdes under konverteringen till bostäder. Bänkskivorna i köken är av Gråbrun Borghamnssten.

Projekt: Lyceum, Stockholm.
Byggherre: Oscar Properties.
Inredning: Herman Persson, designchef.
Stenleverantör: Borghamns Stenförädling.

När byggherren Oscar Properties gör om Farmaceutiska och Zootomiska i kvarteret Lyceum i Stockholm till ett 70-tal exklusiva lägenheter blir svensk kalksten en bärare av historien.

TEXT **PETER WILLEBRAND**
FOTO **OSCAR PROPERTIES**

I badrummen har man använt en portugisisk granit, den enda ickesvenska stenen i hela projektet.

Omvandlingen

Högt i tak, generös rymd, stora ljusinsläpp och spartansk men praktisk inredning.

De vetenskapliga kraven på undervisningsutrymme i slutet av 1800-talet satte ramarna för det som drygt 120 år senare har blivit några av Stockholms mest exklusiva bostäder. Och det råder heller ingen tvekan om att trycket på bostadsmarknaden i huvudstaden håller i sig: "Slutsålt" meddelar Oscar Properties på hemsidan.

Farmaceutiska institutet och Zootomiska institutet ligger grannar på Teknologgatan i Vasastan, bakom Gamla Teknis på Drottninggatan.

Tids- och stilmässigt skiljer sig byggnaderna kraftigt åt. Farmaceutiska vittnar om en epok när el knappt var indragen och stora fönster gav både ljus och syre till lokalerna. Zootomiska ritades av Paul Hedqvist i funktionalistisk 50-talsstil och förenades med Gamla Teknis via en flygel. Men båda byggnaderna förvaltar samma arv. Historiskt var Lyceum ett slags kunskapscentrum som knöt samman Teknis med Handelshögskolan, Observatorielunden och Stadsbiblioteket. Kvarteret kallades även Stockholms Quartier Latin.

I dag bedrivs ingen undervisning i Teknis gamla lokaler. I stället har it-kon-sulter, reklambyråer och diverse småföretag flyttat in, och det tidigare lite anonyma kvarteret mellan Tegnér-lunden och Odenplan har blivit folkligare och mer levande.

– Vi har uppfört en rad uppmärksammade bostadsprojekt, både konvertering och nyproduktion. Vid konvertering strävar vi efter att bevara det unika i byggnaden, samtidigt som den förvandlas till ett modernt och funktionellt boende, säger Herman Persson, designchef på Oscar Properties.

LYCEUMS LÄGENHETER FÅR en oslagbar rymd jämfört med de flesta nyproduktioner.

– Vid tidigare ombyggnader sänktes takhöjden, men vi har vi höjt den igen till den ursprungliga nivån.

Inspiration till Farmaceutiskas omvandling har man bland annat hämtat från Kungliga biblioteket.

– Vi börjar alltid med att granska hur byggnaden ursprungligen har sett ut och att undersöka vilka detaljer som är karakteristiska. Det händer att vi återskapar detaljer som inte längre finns kvar, säger Herman Persson.

Materialvalet görs med samma ambition, i synnerhet när det gäller sten.

– Det här är ett premiumprojekt, vilket betyder att vi har valt att arbeta med svensk sten som lyfter fram kvaliteten i huset. Det handlar om material som bara finns i Sverige, och som gör att man kan fortsätta att bygga en historia kring ett material som redan finns i huset. Vi älskar helt enkelt sten, inte minst för att det är ett material som gör att byggnader återfår sin lyster, säger Herman Persson.

ENKEL OCH FUNKTIONELL arkitektur utmärker lägenheterna, med en hel del penselstrukna snickerier som blir levande i det naturliga ljuset. Kalksten förekommer i både kök och entréplan. Bänkskivorna i köken är gråbrun Borg-hamn och röd Jämtland finns i form av schackmönster i entrén till Zootomiska.

– Den äldre kalkstenen hade fått en väldigt fin patina, vilken vi ville bevara även när vi kompletterade med nybruten sten till schackmönstren och andra ytor.

Badrummens golv och bröstning är det enda avsteget från svensk sten.

– Där har vi använt en Marina Verde, en portugisisk granit som ger en exklusiv känsla, säger Herman Person. ■

Kvartetten som spränger gränser

Det offentliga rummet och den moderna stadens framväxt förenar de fyra finalisterna i Stenpriset 2016. Hos alla är stenen både symbol för förnyelse och bärare av traditioner.

– Geografiskt representerar finalisterna hela Sverige, vilket understryker stenens historiska betydelse, säger juryordförande Kai Marklin.

Vinnaren presenteras i nästa nummer av Sten.

FOTO: JASON INGRAM

FOTO: ÅKE E:SON LINDMAN

1. STORA TORGET, BARKARBYSTADEN

LEVANDE MÖTESPLATS I NY STADSMILJÖ

Med stor omsorg har en levande centrumplats skapats för en ny stadsdel i ett utpräglad handelsområde, som nu görs om till stadsmiljö. Torget har gjorts till en tydlig ruta och getts en stram inramning där motivet hela tiden förändras genom årstidernas växlingar och dagens skiftningar. Den centrala torgytan har fått ett vackert och utmärkande golv i Bårarpsgnejs. Stenarbetena är genomgående väl valda, från stensort, till de valda dimensionerna och de skickligt lagda, varierade mönstersättningar som skapar liv utan förlorad helhetsverkan. Gestaltningen balanserar harmoniskt med sina tre huvudelement, den omöblerade torgytan, den lummiga trädningen och de långsträckta träbänkarna som ramar in torget. Den vattenspeglande draskulpturen Dogfight med tillhörande drakägg i gnejs som gömts i grönskan lockar till besök och vistelse. Valet av den kraftfulla Bårarpsgnejsen, vars utseende förändras i olika ljus och mellan torr och blöt väderlek, blir en tydlig kontrast till den omkringliggande betongen och asfalten.

Landskapsarkitekt: Stefan Rummel.

Beställare: Järfälla kommun.

Stenleverantör: Emmaboda Granit.

Stenentreprenörer: Sveab, Permit.

2. STORA TORGET, VISBY

LEVANDE TORMILJÖ PÅ HISTORISK MARK

Med konsekvens och varsamhet har Stora Torget i Visby utvecklats till en självklar centrumplats, med hänsyn tagen till stadens status som världsarv. Genomförandet är lågmält och följsamt men likväl med inslag av accenter som skapar en viss samtida identitet. Torgets stora nivåskillnad har utnyttjats förtjänstfullt och ger platsen karaktär och dessutom en varierande upplevelse beroende på varifrån besökaren kommer. Enhetlighet har skapats genom att vissa av de horisontella ytorna på ett välfunnet sätt utformats som terrasser vilka reser sig ur det sluttande golvet. Gotländsk kalksten har en självklar plats i flera av torgets delar, tillsammans med den gatsten i granit som kunnat återanvändas och med stor omsorg lagts tillbaka i vackra mönster. En mängd händelser uppstår i torgets olika delar vilket lockar till såväl möten som stilla betraktande. Torgets gestaltade lamm i Norrvangekalksten och Brännhultsdiabas bjuder in till lek och korta möten. Vattenkonsten har utformats på ett elegant sätt genom de två rännorna *Stilla vatten* och *Strömmen*, som visar två olika temperament hos vatten. Bägge vattenspeglarna har fått generösa kanter att sitta eller ligga på.

Arkitekter/landskapsarkitekter: Sydväst arkitektur och landskap, Malmström Edström och ÅF Lighting.

Beställare: Region Gotland.

Stenleverantör: Slite Stenhuggeri, Emmaboda Granit.

Stenentreprenör: Nybergs Entreprenad genom Georg Arenvi.

3. STADSPARKEN, SKELLEFTEÅ

AMBITIÖS UPPRUTNING VID ÄLVENS KANT

I en relativt liten nordsvensk kommun har ett ambitiöst projekt genomförts. Syftet har varit att förädla och förnya den befintliga stadsparken, vackert belägen åt söder och älven. Övre delen av parken ligger på ett relativt horisontellt plan medan parkens fortsättning är en trappad brink ner mot vattnet, inte utan dramatik. Övre planet har behållit motivet av en klassisk stadspark med centralaxel, fontän och inramande alléträd.

Innanför denna symmetriska uppläggning har nya figurer, ytor, möbler och rum lagts till. Detaljarbetet är imponerande och tillägg har en stor precision. Om ytorna och formerna har genomgått en viss förenkling jämfört med den historiska parken, så har behandlingen av växtmaterialet snarast gjorts rikare med välkomponerade perenna planteringar och nya träd. Stenmaterialet är nordiskt och består av frikostigt dimensionerade inramningar av granit och en torgdel av skiffer, vilken har fått en elegant randning.

Arkitekt/landskapsarkitekt: Ulf Nordfjell, Cecilia Söderholm och Maria Grimmer, Ramböll Stockholm - Landskap och Plan.

Beställare: Tekniska nämnden, Skellefteå genom Zandra Nordin.

Stenentreprenör: NCC med underentreprenör Stenteknik.

4. UTBLICK/INSIKT, POSTHUSPLATSEN, MALMÖ

PLATSEN MELLAN HAV OCH STAD

Konstverket Utblick/Insikt kröner den centrala Posthusplatsen i Malmö och binder samman de nya stadsdelarna i Västra hamnen med den historiska stenstaden. Den mest iögonfallande delen av den tudelade skulpturen är den vertikala Utblick med sitt gigantiska elliptiska hål i svart diabas. Hålet riktar betraktarens öga mot hamnens inlopp och fyren, som i sin tur minner om stadens sjöfartshistoria. Stenarbetet har utförts med stort hantverkskunnande. De polerade ytorna kontrasterar mot den grovhuggna inramningen. Verket drar uppmärksamheten till sig och blir en plats för tankar och fantasi, förstärkt av den ekoeffekt som skapas i det elliptiska hålet. Den liggande delen av skulpturen, fontänen Insikt i svart diabas, utgör verkets andra del. En elegant och raffinerad spegelbild skapas på fontänens ovansida där vattnet rinner utmed den polerade ytan och ner i det kvadratiske fundamentet. Där lockas besökaren till kontakt med vattnet. De tre stenbänkarna i diabas utgör ytterligare en del. Här finns en naturlig plats för vila som knyter an till de omkringliggande, stenlagda delarna av Posthusplatsen.

Konstnär: Pål Svensson.

Beställare: Malmö stad i samarbete med Malmö förskönings- och planteringsförening.

Stenleverantör: Emmaboda Granit.

Stenentreprenör: Zaar Granit.

Pernilla och
Johan Lövgren
har tagit över
Slite Sten-
huggeri efter
Johans pappa
Thomas.

Familjeföretaget
Slite Stenhuggeri
genomförde
nyligen ett
generationsskifte
på ägarsidan.
Effektivare
produktion står
på agendan, men
lika viktigt är att
förbättra dialogen
med den svenska
arkitektkåren.

TEXT **PETER WILLEBRAND**
FOTO **JESPER FRISK**

Slite välkomnar arkitekter på plats

FOTO: OLE GRAGE/E. NIELSEN

Här ligger en del av
Tivoli i Köpenhamns
9 000 kvadratmeter
kalksten från Slite.

Johan och Pernilla Lövgren har tagit över verksamheten vid Slite Stenhuggeri efter Johans pappa Thomas Lövgren, som har drivit företaget sedan mitten av 80-talet. Johan och Pernilla är själva inga dunungar i branschen. De har arbetat i företaget drygt tjugo år. Övertagandet är ett typiskt exempel på successionen inom den svenska stenindustrin. Många företag har drivits av familjer i generationer och alla känner alla.

– Många föds mer eller mindre in i företaget och växer upp med stenen i blodet. Det blir helt enkelt ett sätt att leva. Men det var inte en självklarhet för mig att börja jobba på firman från början. Det skulle bara vara tillfälligt men nu har jag varit här i tjugo år, säger Johan Lövgren.

SLITE STENHUGGERI bryter Norrvangekalksten och Kappelshamnssten i egna stenbrott. Norrvange, en mil norr om Slite, är den kalksten som de flesta förknippar med företaget. Det är möjligheten att få ut stora homogena block, 110 centimeter i tjocklek, som ger den sin särställning bland kalkstenssorter och gör den så populär som fasadsten och golvsten.

Cirka 10 procent av golvproduktionen – runt 3 000 kvadratmeter per år – exporteras. Ett av de större objekten i Danmark som man har levererat gotländsk kalksten till är Tivoli.

– Vi har levererat totalt 9 000 kvadrat

under två omgångar till Tivoli, säger Pernilla Lövgren.

Efterfrågan gynnas av en god konjunktur i både Danmark och Sverige. Det byggs nytt och restaureras på många håll och med nuvarande kapacitet har Slite Stenhuggeri fullt upp. Därför har man också ansökt om ett utökad täkttillstånd.

– Vi ser att efterfrågan på vårt material är stor. För att kunna tillgodose kundernas önskemål är en utökning av tillståndet nödvändig.

Hur tänker ni inför framtiden, hur ska ni öka intresset ännu mer för er kalksten?

– Vårt mål är att effektivisera mer i fabriken. Vi är rätt trångbodda redan, så mer effektiva maskiner är det som gäller för oss. Vi vet att vi alltid kan bli bättre på att marknadsföra oss, den biten har vi i ärlighetens namn inte lagt alltför mycket krut på, säger Pernilla Lövgren.

Vilken är er viktigaste målgrupp och hur ska ni öka kontakterna med den?

– När det gäller större projekt är arkitekterna den viktigaste målgruppen, de som skriver in materialen i handlingarna. Vi märker att arkitekter som har varit på studiebesök hos oss och fått se hela kedjan från brytning till färdig produkt får en helt annan bild av hur vi jobbar, något som de också uppskattar. Det är något som vi förhoppningsvis kan utveckla ännu mer i framtiden. ■

”Vi märker att arkitekter som har varit på studiebesök hos oss och fått se hela kedjan från brytning till färdig produkt får en helt annan bild av hur vi jobbar, något som de också uppskattar.”

Som finalen i ett symfoniskt verk

Monumenten *Resa sten* Hagaparken klockan 06.30 i maj 1998.

Jag står och väntar på den andra lastbilen med skulpturen. Mobilkranen har just anlänt och håller på att smyga sig in på den smala parkvägen vid Hagaparkens norra entré. Den första lastbilen med den 16 ton tunga textstenen i granit står redan och väntar. Det finns en oro i att boka mobilkran och tidsbestämd leverans av sten på bil, från olika stenhuggerier i Sverige och genom Stockholms morgontrafik.

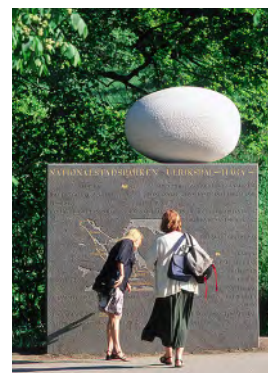
Taket på lastbilen öppnas, två breda band läggs som öglor under textstenen inför själva lyftet. Stenen får inte välta eller slå i något. Nils Löfstedt är platschef på Sh-bygg, Bengt Åke Gustafsson och Ulf Larsson är stenmontörer och så krankillen med sin mobilkran som lyfter stenen.

Jag är formgivare och skulptör. Det senaste decenniet har materialet sten dominerat för mig och detta är en totalentreprenad i sten. När den allmänna tävlingen ”Entréer till Nationalstadsparken i Stockholm” avgjordes vann mitt förslag *Resa sten*, ett skulpturalt tecken med parken som fond. Hela textstensens yta är graverad med sökord, förgyllda symboler och en karta över Nationalstadsparken. Tre platser och tre stenar, i Hagaparken och vid Frescati. Min idé att förena skulptural form med andra funktionella lösningar – i sten – ska nu bli verklighet.

Tre block gotländsk kalksten har brutits på norra Gotland av Sliite Stenhuggeri. Stenhuggare Bengt Johansson på Borghamns Stenförädling har huggit efter mina förlagor, jag har huggit det sista. Textstenarna i Bjärlovsgrenit är täckta med sökord i typsnittet Bauer Bodoni och graverade av Ingvar Schölin, Dan Lindahl och Håkan Svenson på Naturstenskompagniet. Tillverkningen har pågått i cirka ett halvår för att stå färdigt Kulturhuvudstadsåret 1998. Mobilkranen lyfter nu upp den oemballerade textstenen ur lastbilen och för den sakta mot betongfundamen-

tet där den ska stå. Sten är i många människors ögon det hårdaste och starkaste materialet. Men när man hanterar sten är det annorlunda. En liten stöt mot något hårt kan förädla stenen. Därför krävs stor närvaro och kunskap för att lyfta sten.

Innan textstenen ställs ner placeras distanser av mjuk blyplåt på betongfundamentet. Så ställs textstenen på plats, sakta. Lodlinjer och horisontallinjer kontrolleras. Alla hörn och kanter är hela.

Nu har lastbilen med skulpturen kommit. Samma procedur: lyftband läggs om den helt oemballerade skulpturen så att den inte skall kunna glida iväg. Sedan lyfts den sakta upp från lastbilen och ställs ned temporärt så att jag skall kunna bestämma dess exakta placering.

De båda lastbilarna har lämnat platsen. Kvar finns vi människor, stenen, lite verktyg och mobilkranen. När jag har bestämt placeringen lyfts skulpturstenen åt sidan, sedan borrar hål för förankringen. Vissa partier på skulpturens undersida har väntat på att efterhuggas och detta gör jag nu äntligen färdigt.

Den intensiva aktiviteten – alla arbetar med huggning, borrar och fundament – kan liknas vid finalen i ett symfoniskt verk, som slutligen övergår till stensens och formens tysta språk till betraktaren när hela *Resa sten* slutligen står fast. Det som varit verkligt i mitt huvud så länge är nu äntligen fysisk verklighet i sten som kan upplevas av många människor under lång tid.

KARIN TYREFORS ÄR INREDNINGSARKITEKT OCH FORMGIVARE.

småsten.

Tipsa oss! Under vinjetten Småsten finns utrymme för stora och små nyheter från naturstenens värld. Mejla ditt tips till peter.willebrand@lovstromcontent.se

TILL MINNE AV SKAGERACKSLAGETS 8 645 DÖDA

▼ I hamnstaden Thyborön på nordvästra Jylland invigdes i somras ett krigsmonument till minne av 100-årsdagen av Skagerackslaget. Monumentet är en minnespark i ett dynlandskap med utsikt över havet där slaget ägde rum.

Totalt har 25 granitblock av Brastad Röd Bohus rests i höjder på upp till 3,5 meter, och med en form av ett fartygs stäv. Varje sten symboliserar ett fartyg som sjönk och har ett fartygsnamn inristat, med tillhörande uppgifter om fartyget.

I anslutning till varje sten reses också 1,2 meter höga statyer – människofigurer – som var och en representerar en besättningsman, på just det fartyget, som omkommit. Totalt bildar figurerna 8 645 unika minnesmärken som sammanfattar den enorma förlusten av mänskligt liv i slaget.

BAKGRUND

VÄRLDENS STÖRSTA SJÖSLAG

Skagerackslaget ägde rum den 31 maj 1916, under första världskriget. Över 240 örlogsfartyg från brittiska Grand Fleet och tyska Hochseeflotte drabbade samman och 25 fartyg gick till botten. 8 645 sjömän miste livet i slaget. Lik flöt i land längs de svenska och danska kusterna i flera veckor efteråt.

Landernäs solpaneler. Vårt att veta: staten subventionerar installation av solceller.

Miljötänk som betalar sig

▼ Landernäs, ett av företagen i rikstäckande Stenygruppen, har installerat en av Sveriges största solpaneler på sin anläggning i Lund. Panelerna är monterade i öst- och västlig riktning och täcker totalt 2 000 kvadratmeter. 1 000 paneler à 300 watt ger en installerad effekt på 300 Mwh (300 000 kwh).

– Det här ligger helt i linje med vårt miljöarbete. Vi har en egen brunn sedan tidigare och är i dag i praktiken självförsörjande på både el och vatten, säger vd:n Paul Persson.

En egen energikälla är också ett effektivt sätt att möta en allt tuffare konkurrens, understryker han. Landernäs är en stor tillverkare av bänkskivor, fönsterbänkar och köksbänkar i granit, marmor, skiffer och kalksten.

– Vi gör samtidigt stora investeringar i maskinparken och vår nya produktionslinje blir så gott som helt automatiserad.

Satsningen har även gett eko bland andra företag i Lund.

– Vi är den största anläggningen i Lund och har blivit ett slags referensobjekt som visar att det verkligen fungerar i praktiken, att panelerna faktiskt ger den mängd energi som den installerade effekten anger.

Enligt Paul Perssons kalkyl tar det sju till åtta år att räkna hem hela investeringen.

– Vi har fått tillbaka 30 procent på våra egna investeringar. El är ju heller ingen lagringsvara så när fabriken står stilla under sommaren fungerar vi som elproducent till nätet.

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

Mette Marciniak föreläste. Om du missade intervjun med henne i förra numret hittar du den på Sten.se.

TUNGT KUNSKAPSLYFT

▼ I början av september genomförde Svenska Kyrkans Ingenjörsförening under tre dagar en utbildning om natursten i Stenriket, i gränslandet mellan nordöstra Skåne och Småland.

Kursen utgick ifrån Kristianstad och i utbildningen ingick besök i både stenbrott och förädlingsverksamheter. Dessutom föreläste flera personer med gedigna stenkunskaper, bland andra Kurt Johansson (professor SLU), Mats-Ola Ericsson (Borghamns Stenförädling), Pål Svensson (konstnär), Staffan Strindberg (arkitekt), Sture Kärnbratt (Trion Tensid) och Mette Marciniak, (arkitekt och stenhuggare vid Slots- og Kulturstyrelsen i Danmark).

Arkitekter, byggherrar,
turister, nyfikna och
stenälskare – alla som
reser till Sibbhult:
besök denna sten-
pärla till museum!

STENRIK PÅ HISTORIA

▼ Det är som om det sista tåget till skånska Sibbhult förvandlats till sten. På den forna bangården vilar maffiga block i stället för godsvagnar. Välkomna till ett utomhusmuseum som berättar om Göingetraktens svarta guld diabasen, slitet i brotten, kvinnorna i Stenriket och om Hitlerstenen, den granit som beställdes till Tredje Riket, men som blev kvar i bygden när Tyskland förlorade världskriget.

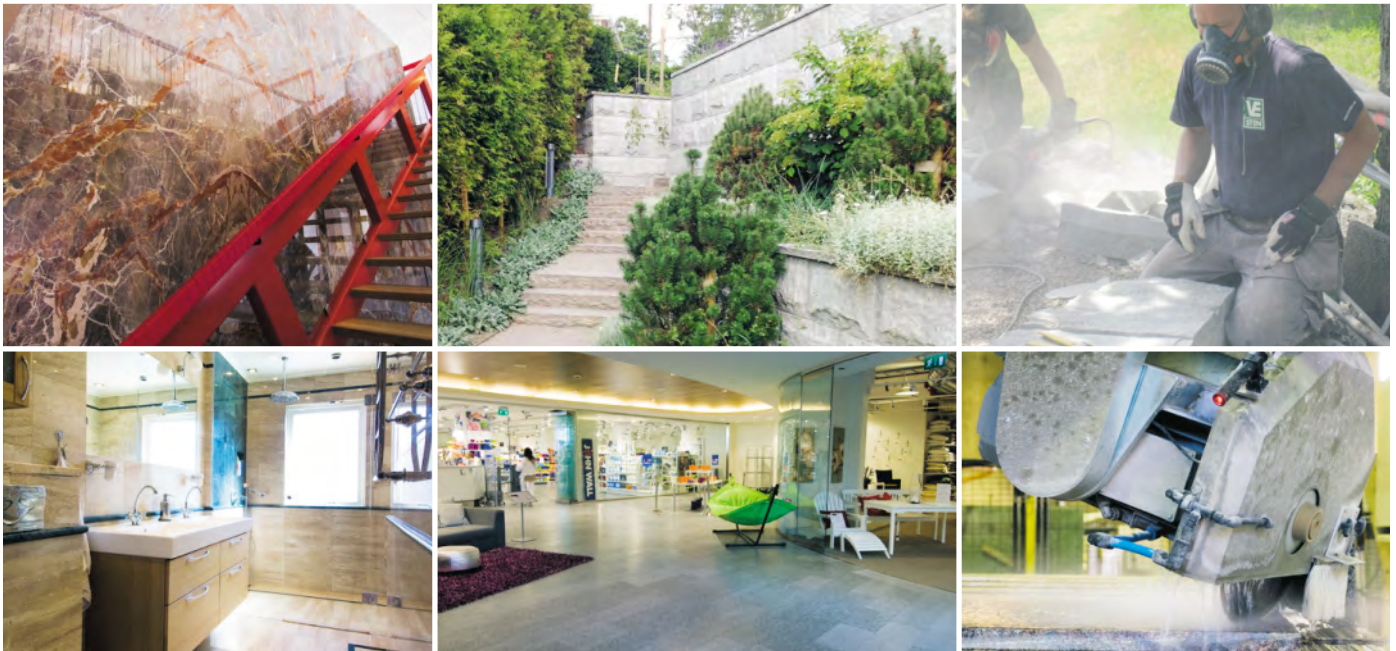
Idén att lägga museet på Sibbhults gamla lastplats för sten är kongenial, i ett slag sammanfattas förutsättningarna: råvaror och transporter. Järnvägen drogs hit på 1880-talet och var avgörande för den lokala stenens väg ut i världen.

Godstrafiken upphörde 1978, spåren revs upp några år senare. Museet skapades av föreningen Stenriket som ville berätta om sina produkter och sin historia. I en öppen byggnad, med drag av godsfincka, finns bilder och texter. Golvet är ett axplock av stensorter och ytbearbetningar. Blocken i parken berättar handfast om hur vackert uttrycken i sten kan ändras, beroende på stensort och bearbetning. Krysshamrad Haggghultsdiabas, Tranås Original – materialen bara väntar på att få hamna i framtida byggen.

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhällar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

KURT JOHANSSON är bergsingenjör och adjungerad professor i ämnet Natursten som bygg- och anläggningsmaterial på SLU.

KAI MARKLIN är arbetande ordförande i Sveriges Stenindustri-förbund och Stenindustriens Forskningsinstitut.

I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATURSTEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.

VILKEN POLISH ÄR BÄST TILL KALKSTEN?

▼ Vi har ett kalkstensgolvt (ölandskt, tror vi) i vår hall. Har fått tipset att "polisha" golvet. Tydligt ska det både bli snyggare och tåligare.

Vilken polish rekommenderar ni?

KAI SVARAR: Stopp! Vi rekommenderar ingen polish alls!

Som vi säger i våra skötselinstruktioner: Polish eller annat medel som tätar stenens porer ska inte användas på stengolv! Skötselinstruktionerna hittar du på www.sten.se, under *Stenhandboken* » *Skötsel- och underhållsvisningar*.

MÅSTE MAN CE-MÄRKA?

▼ Kan ni berätta vad gäller när det kommer till CE-märkning för produkter i natursten? Tack!

KAI SVARAR: CE-märkning är obligatorisk i hela Europa för större delen av naturstensprodukterna, det vill säga färdiga produkter. Undantag är till exempel bänkskivor, fönsterbänkar och liknande produkter. Dessutom behöver inte produkter som specialtillverkas för renoveringar CE-märkas.

Märkningskravet gäller oberoende av om man är liten eller stor tillverkare och oavsett om kunden kräver det eller ej.

Den som säljer naturstensprodukter ska kunna uppvisa CE-märkningsintyg och prestandadeklaration, vilket är ett slags varudeklaration. Det finns mer att läsa om detta på bland annat Boverkets hemsida.

Sten har deltagit i Minbasprojekt där kraven på CE-märkning finns beskrivna. Se www.sten.se/projekt/minbasii/.

Sten erbjuder även, tillsammans med CBI, utbildning om CE-märkning.

Tack Björn Schouenborg, geolog och seniorforskarare vid CBI betonginstitutet i Borås, för hjälp med svaret.

TIPSA OM TRAPPOR, TACK!

▼ Jag funderar på att anlägga en stentrappa utomhus. Var kan jag hitta exempel på konstruktioner med mera?

FOTO: VALTER EKLUND STENENTREPRENADER

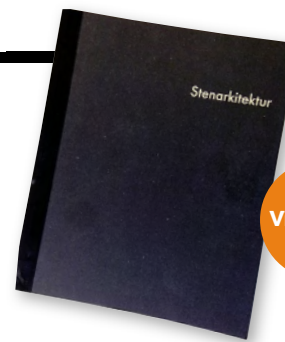
Snygg och funktionell trappa på kuperad villatomt, utförd av Valter Eklund Stenentreprenader.

KAI SVARAR: I vårt häfte *Utemiljö* beskriver vi på sidorna 48-71 just stentrappor utomhus. Förutom informationen där finns det även typkonstruktioner utlagda på hemsidan www.sten.se, under *Stenhandboken* » *Utemiljö*.

Lycka till!

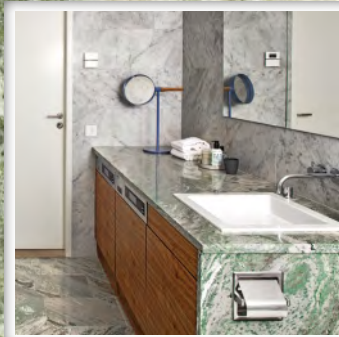
Ställ en fråga – vinn en bok!

Mejla din fråga till fraga@sten.se Publicerade frågor belönas med den inspirerande boken *Stenarkitektur* av Rasmus Waern och Patrik Lindell, värde cirka 260 kronor. På www.sten.se/faq hittar du fler frågor och svar om natursten. Där hittar du även ett frågeformulär där du kan ställa din fråga.

Vinn mig!

Naturligtvis! Svensk natursten

Borghamns Stenförädling AB

Stenvägen 6 · 592 93 Borghamn · Tel 0143-201 74 · Fax 0143-201 32
info@borghamns-stenforadling.se · www.borghamns-stenforadling.se

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhällar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

ASKIM STENINDUSTRI AB

Källhultsvägen 9
670 10 Töcksfors

Tel: +46 573-216 55
post@askim-stenindustri.se
www.askim-stenindustri.no

Allt i stenprodukter ute och inne. Specialist på bänkskivor för kök och bad.

KUNGÄLV'S NATURSTEN

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
Fax: +46 303 22 66 10
info@kungalvsnatursten.se
www.kungalvsnatursten.se

Vi levererar natursten hem till Dig!

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlyckemarmor • Borghamnskalksten. Fasader, golv och trappor mm för såväl inne- som utemiljöer.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelövs mossaväg 1
SE-226 60 Lund

Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

1 000 råskivor i lager, Veckoleveranser från Italien, Egen produktion. Uppmätning, leverans, tillverkning och montering av era bänkskivor.

GEOPRO AB

von Platensgatan 8
SE-553 13 Jönköping

Tel: +46 36-12 80 20
info@geopro.se
www.geopro.se

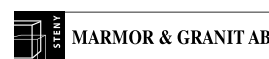

Tillståndsprövningar, täktplaner, MKB, kontrollprogram, miljörapporter m m. – Vi tar ett helhetsgrepp om din täktverksamhet.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad

Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredning, fasad, trappor, golv, bordsskivor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdssten, gravvårdar, montering, restaurering, konsult.

GRANITTI NATURSTEN AB

Box 179
SE-941 24 Piteå
Tel: +46 911 650 75,
+46 8 648 38 00.
Fax: +46 911 605 40
sven-erik@granitti.se
www.granitti.se

Vi förädlar norrländsk och skandinavisk granit.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner samt reservdelar för borrning, kilning och sprängning i berg.

NILSSONS STENHUGGERI & GRAVVÅRDSFABRIK AB

Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap och erfarenhet sedan 1901.

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbhult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@dostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med bland annat Sveriges enda gymnasiala stenuitbildning.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping

Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar: granit – kalksten – marmor – skiffer – gravvårdar.

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
Fax: +46 8 732 87 01
info@stenmagasinet.com
www.stemagasinet.com

Levererar allt i granit,
marmor, kalksten, skiffer.
För interiör och exteriör miljö.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

STENTEKNIK AB

Julön 222
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 586 73 11 30
Fax: +46 586 73 11 31
Mob: +46 70 604 32 15
kramlor@telia.com

Alla typer av kramlor.
Snabba leveranser.

SJÖSTRÖM STENFÖRÄDLING AB

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 Borgholm
Tel: +46 485-56 15 50
Fax: +46 485-56 31 38
info@sjostromsten.se
www.sjostromsten.se

Vi tar fram inomhus- och
utomhusprodukter av öländsk
och jämtländsk kalksten.
Kunglig hovleverantör.

STENVERKTYG I BOHUSLÄN AB

Hällevadsholm 16
SE-457 61 Hällevadsholm
Tel: +46 525 199 80
Fax: +46 525-364 60
info@stenverktyg.se
www.stenverktyg.se

Stenverktyg i Bohuslän AB

Förbrukningsartiklar
och stembearbetnings-
verktyg från eget lager.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

STRIXEN AB

Trollslingan 22 E
SE-281 35 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

S. TANDBERG AS

P.B. 63
NO-1305 Haslum

Tel: +47 67 83 06 00
Fax: +47 67 83 06 01
mail@s-tandberg.no
www.s-tandberg.no

Verktøy og maskiner
for stenindustrien.
Lager i Norge og Sverige.

THORSBERG STENHUGGERI AB

SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

THORSBERG STENHUGGERI AB

Kinnekullekalksten, marmor
och granit. Golv, trappor,
köks- och fönsterbänkar,
trädgårdsmiljöer, fasader.

STENENTREPRENADER I HESSLEHOLM

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad-
och golvmontering. Leverantör
av natursten från hela världen.

TYROLIT

Servicecenter
Tel: +46 31 58 33 90

mike.johnson@tyrolit.com
ove.tornqvist@tyrolit.com
www.tyrolit.com

Sverige Arne Hallin
+46 705 835 149
arne.hallin@tyrolit.se
Ulf Eriksson
+46 743 541 122
ulf.eriksson@tyrolit.com

Norge Leif Aalto
+47 468 424 54
leif.aalto@tyrolit.com

Finland Kari Erkkö
+358 50 565 96 86
kari.erkko@tyrolit.se

VÄSTERVIKS STENHUGGERI AB

S:ta Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik
Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43
info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

Leverantör av byggsten,
bänkskivor och gravvårdar.

ZAARSTONE
Arkelstorpssvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

ZAARSTONE

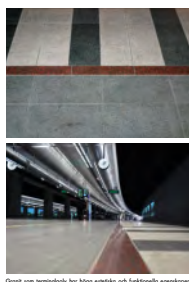
Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

Skaffa stenkoll!

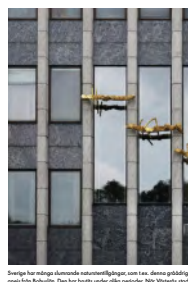
... med nya boken
**Sten i detalj –
byggnader.**

TACK VARE utgivningen av *Sten i detalj – byggnader* finns nu en komplett trilogi med inspiration och fakta för alla stenintresserade.

De två tidigare titlarna är *Stenarkitektur* och *Sten i detalj – utemiljö*. Du kan köpa böckerna via hemsidan www.sten.se. Där finns självklart även den mer tekniskt inriktade *Stenhandboken*.

Granit som terrassplatta. Här höjns avståndet och kalkstensläggningsytan. Gåturen är dekorerad med blått och vitt. Bilden har flera komponenter: terrassens avstånd och kalkstensläggningsytan. Där vidtas terrassens avstånd och kalkstensläggningsytan. Där vidtas terrassens avstånd och kalkstensläggningsytan.

Sverige har många kända naturstenbyggnader, som t.ex. denna gråblå granit från Bohuslän. Den har brutits under olika perioder. Här syns också hur byggnaden på nytt har upprättats i modern stil och färgsättningen med denna sten är ett bra exempel på hur man kan skapa en modern arkitektur. Stenen bryts inte längre.

Stenarkitektur: Trappa i modern arkitektur. Bilden är en typisk bild på en natursten, som illustrerar en modern arkitektur. Stenarkitektur i arkitektur, som är byggstenen av byggstenen, som har varit ett viktigt element i arkitektur. Bilden innehåller 24 olika stenarter. Stenarkitektur är en gammal, dekorativ konstform.

Inspireras av över 200 sidor snygga golv, fasader, trappor, entréer och mycket mer!

PCI:s Carraserie för natursten

för säker läggning, fogning och vidhäftning utan missfärgningar

PCI®
För Bygg-Proffs

PCI Carraflex

Vitt flexbruk för natursten som marmor och kalksten.

PCI Carrament Grå PCI Carrament Vit

Fästbruk till natursten. Även till ej kalibrerad sten.

PCI CarrafloTT NT

Tunn- och mellanbäddsbruk samt flytande fästmassa för naturstensbeläggningar

PCI Carrafug

Fogmassa, speciellt utvecklad för natursten.

PCI Carraferm

Elastisk silikonfogmassa, speciellt utvecklad för natursten.

Du hittar mer information på www.pci-sverige.com

A brand of

BASF
We create chemistry

Sveriges Stenindustriförbunds medlemmar | A-Ö

Advokatfirman Delphi i Malmö AB
www.delphi.se | 040-660 79 09

Ahlin, Stellan Konsult
www.geolog.se | 031-18 65 00

Ajour Trading Sweden AB
www.ajourtrading.com
031-87 05 40

Arctic Kvartsit AB
www.arctic-kvartsit.se
0910-70 32 00

Askim Stenindustri AB
www.askim-stenindustri.no
0047-69 88 19 52

Atlas Copco Secoroc AB, Rebit Stenverktyg
www.rebitstonetools.com
0297-557 73

Beer, N.S. AB
www.beersten.no | +47-69 38 41 10

Bollnäs Stenhuggeri AB
www.bollnasstenhuggeri.se
0278-200 70

Borghamns Stenförädling AB
www.borghamns-stenforadling.se
0143-201 74

Borghamnsten AB
www.borghamnsten.se
0143-202 10

Br. Ahlgrens Marmorinredningar AB
www.ahlgrensmarmor.se
0513-401 72

Br. Bäckmans Stenhuggeri AB
www.backmanssten.se
054-53 40 70

Broby Granit AB
www.brobygranit.se
044-488 20

Bråk Lager & Lager AB
070-577 79 61

CBI Betonginstitutet
www.cbi.se | 010-516 50 00

City Sten AB
www.citysten.se | 08-710 06 40

Cosentino Scandinavia AB
www.cosentinogroup.net
031-787 89 80

Dala Sten AB
www.dalasten.nu | 0500-45 11 32

Emmaboda Granit AB
www.emmabodagranit.se
0471-488 00

Fyrstad Stenprodukter AB
0524-109 07

GeoPartner AB
0940-134 01

GeoPro AB
www.geopro.se | 036-12 80 20

Golvimporten Entreprenad AB
www.golvimporten.se
0510-48 48 60

Granitti Natursten AB
www.granitti.se | 0911-650 75

Gravkonst AB
www.gravkonst.se | 0490-825 60

Gruvteknik AB
www.gruvteknik.com
0240-374 95, 370 50, 370 01

Gullbergs Sten och Fasadvård AB
019-57 23 45

GöingeUtbildningscenter
www.stenforsa.nu | 044-775 64 00

Hallands Sten AB
www.hallindensgranit.se
0523-411 55

Hallindens Granit AB
www.hallindensgranit.se
0523-411 55

**Henry Andersson Stenhuggeri/
MR STEN AB**
www.anderssonsten.se
040-94 36 55

Hermansson Natursten AB
www.hermanssonnatursten.com
031-44 07 90

Holmstedts Stenteknik AB
www.stenteknik.se | 0143-200 82

Icopal AB Skifferverket
www.icopal.se | 0591-143 00

Ingenjörfirman, H Svensson AB
www.granitfabriken.com
040-54 82 80

Jananders Consulting AB
www.jananders.se
0431-270 90

Jerå Arbetsskydd
www.jera.se | 044-418 89

JJS Sten & Markteknik AB
www.jjs.se | 0708-19 40 61

JN Svensk Sten AB
www.svensksten.se | 0480-47 44 00

Jämtlandskalksten AB
www.jamtlandskalksten.se
063-218 60

KalkStensDesign Gotland
www.kalkstensdesigngotland.se
0704-15 65 36

Karmik Design AB
www.karmikdesign.se
031-761 66 90

Komsta Sten AB
0411-152 60

Kungälv's Natursten AB
www.kungalvsnatursten.se
0303-22 66 05

Kungälv's Stenhuggeri AB
www.kungalvsstenhuggeri.se
0303-102 09

Landernäs Marmor Efr. AB
www.landernas.se | 046-39 96 60

Lennarts Diamantverktyg AB
www.ldv.nu | 070-615 21 58

Levanto Diamond Tools
031-52 27 00

LNT Järn - Sprängmedel AB
www.lnt.se | 0479-200 51

Lovstrom Content AB
www.lovstromcontent.se
08-20 39 40

Marmor & Granit AB
www.marmorgranit.se
044-21 34 40

Matek AB
www.matek.se | 0411-55 57 25

Minera Skiffer AB
www.mineraskiffer.se
063-20860

MinFo
www.minfo.se | 08-411 44 16

MKK-Marklins konsult KB
070-594 71 95

Mobjer Sten AB
www.mobjer.se | 0346-437 06

Mysinge Stenhuggeri AB
www.mysingesten.se
0485-405 93

NA Stenteknik AB
0586-73 11 30

**Nilssons Stenhuggeri &
Gravvårdsfabrik AB**
www.nilssonssten.se
0456-155 55

Nordskiffer AB
www.nordskiffer.com
042-33 13 98

Norrköpings Stenindustri AB
www.stenindustri.se
011-12 13 80

Norrsten AB
www.norrsten.se | 0914-550 01

Norsbro Stenhuggeri
www.norsbro.se | 0247-104 83

Närkesten Entreprenad AB
www.narkesten.com
019-58 25 20

Orsa Stenhuggeri AB
www.orsasten.se | 0250-55 03 30

Perssonsten i Hällabrottet AB
www.perssonsten.se
019-57 29 00

Petterssons Stenhuggeri AB
www.petterssonstenhuggeri.com
0520-49 40 60

Raadvad Stenhuggeri APS
www.raadvadsten.dk
+45-45 56 12 80

**Sandvik Mining and
Construction Sverige AB**
026-26 20 00

Setterwalls Advokatbyrå AB
www.setterwalls.se | 031-701 17 00

Sh bygg, sten & anläggning AB
www.shbygg.se | 08-474 79 00

Sjödins Stenhuggeri AB
www.sjodinsstenhuggeri.se
019-31 16 40

Sjöstrands Granit & Marmor AB
www.sjostrandsgranit.se
021-18 56 10

Sjöström Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Skifferforum Vänersborg AB
www.skifferforum.se | 0521-71 12 13

Skånemarmor AB
www.skånemarmor.se
042-933 88

Slite Stenhuggeri AB
www.slitesten.se | 0498-22 03 49

Stefan Gustafssons Stenarbeten
www.sgsten.se | 0526-139 89

Stenab
www.stenab.se | 013-31 52 11

Stencentrum i Mölndal AB
www.stencentrum.se | 031-27 12 12

Stencentrum Lars Alfredsson AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

Stendesign i Stockholm AB
www.stendesign.nu
08-663 26 63

**Stenentreprenader
i Hesselholm AB**
www.stenentreprenader.se
0451-457 70

Stenhuggarn i Bergsjö AB
www.stenhuggarn.se
0652-710 88

Stenkompetens Svenska AB
040-21 12 30

Sten och Marmor i Linköping AB
www.sten-marmor.se
013-14 54 34

StenMagasinet i Sthlm AB
www.stenmagasinet.com
08-732 87 00

Stenrådgivning Roland Aronson
www.stenradgivning.se
070-578 12 60

Stenutveckling Nordiska AB
www.stenutveckling.se
08-747 76 71

Stenverktyg i Bohuslän AB
www.stenverktygbohuslan.se
0525-364 60

Steny AB
www.steny.se | 046-288 00 46

Strixen AB
strixen.se | 0709-99 09 95

Södermalms Sten, AB
www.sodermalmssten.se
08-702 20 10

Tandberg, S. AS
www.s-tandberg.no
+47-67 83 06 00

Thorsbergs Stenhuggeri AB
www.thorsberg.se
0510-54 00 56

Trädgårdsmiljö i Kristianstad AB
www.tradgardsutbildning.com
044-612 68

Tyrolit AB
031-58 33 90

VE Sten AB
www.ve-sten.se | 08-38 03 30

**Valter Eklund
Stenentreprenad AB**
www.ve-sten.se | 08-739 20 70

Västerviks Stenhuggeri AB
www.vasterviksstenhuggeri.se
0490-822 10

Vätö Stenhuggeri AB
www.vatostenhuggeri.com
0176-23 49 40

Wasasten of Sweden AB
www.wasasten.se | 0251-540 00

Wistrand Advokatbyrå
www.wistrand.se | 031-771 21 00

WSP Sverige AB
www.wspgroup.se | 0480-44 39 15

Zaar Stone AB
www.zaarstone.se | 0454-77 10 20

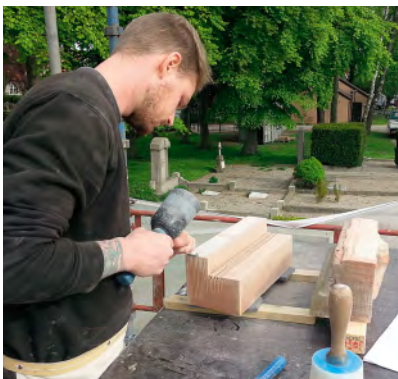
Ölands Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behugning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärns idé.

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

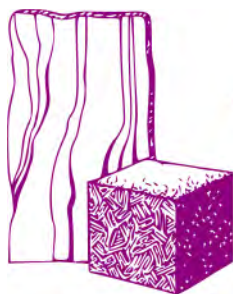
- Traditionell handhuggning
- Avancerad maskinbearbetning
- Montering
- Måttagning/skanning
- Utbildning
- Stora och små jobb

Inom områdena

- Restaurering
- Fasader/portaler
- Gravvårdar
- Bänkskivor, inredningar
- Väggskivor/plattor, konstverk
- Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

- Granit
- Diabas
- Marmor, kalksten
- Skifer
- Täljsten
- Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

NATUR
STEN

POSTTIDNING B

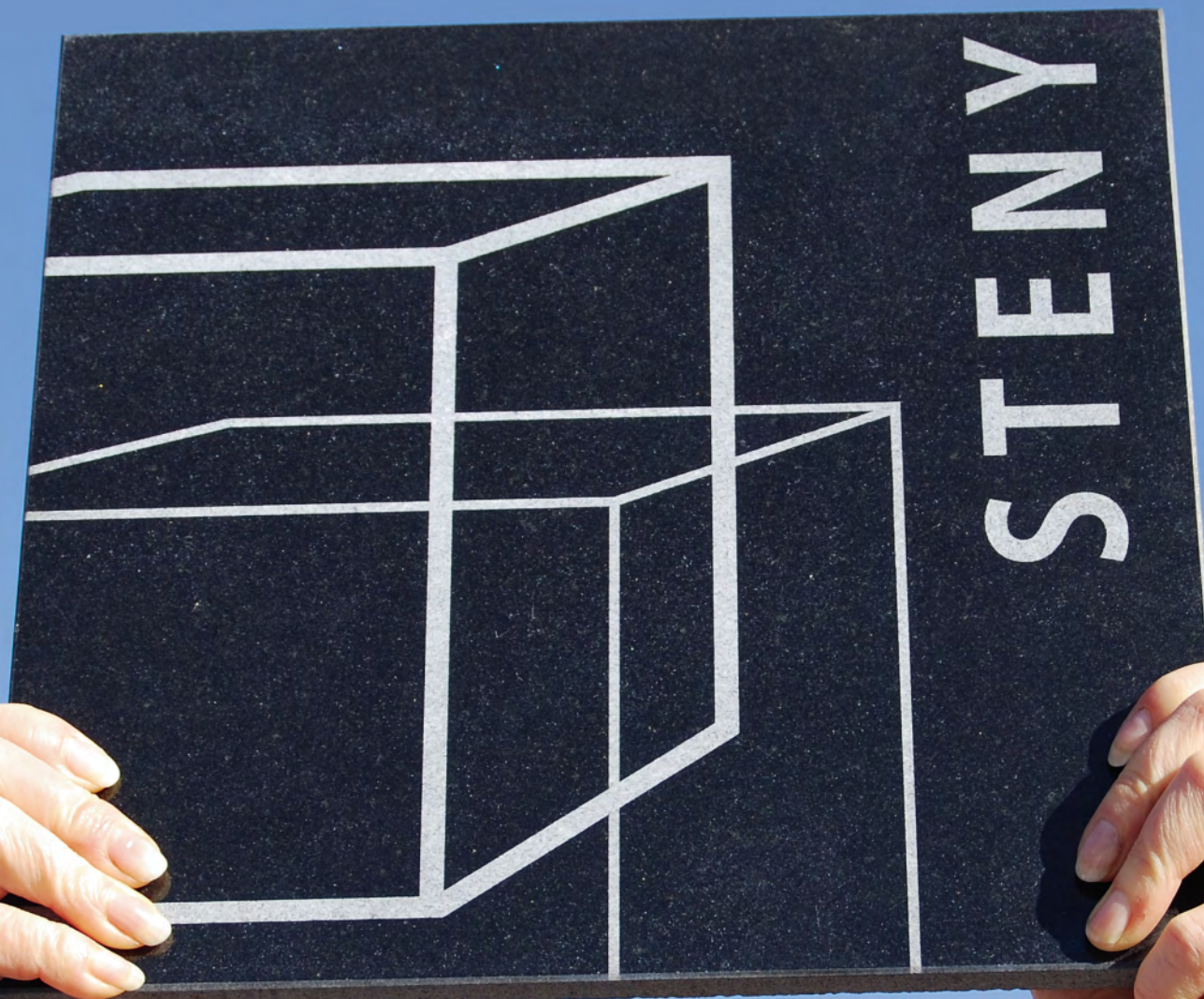
Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Ett stensäkert val

Din lokala stenhuggare – i hela landet

Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar
Bröderna Bäckmans Stenhuggeriaktiebolag | JN Svensk Sten
Kungälvs Natursten | Landernäs Marmor | Marmor & Granit
Norrsten i Burträsk | Sjöstrands Granit & Marmor
Stendesign Stockholm | Stenhuggarn i Bergsjö
Sten och Marmor i Linköping | StenMagasinet i Stockholm

WWW.STENY.SE • INFO@STENY.SE